

RELIGIOZNO ISKUSTVO DUHA U BIBLIJI

Dr. Adalbert REBIĆ

Religiozno iskustvo Duha. Pod tim pojmom podrazumijevamo ovdje spoznavanje i doživljavanje Boga koji dolazi k nama, zahvaća u naš život, aktivan je u nama i po nama, privlači nas k sebi, u svoje zajedništvo, u svoje prijateljstvo u stvarnosti Duha. Kad kažemo iskustvo, mislimo na neko refleksivno spoznavanje objektivne stvarnosti. U našem je istraživanju riječ o stvarnosti iznad svih stvarnosti, o Duhu Božjem, i to kako se objavio u povijesti spasenja i kako su to njegovo objavljivanje doživjeli izabrani, Bogom nadahnuti ljudi te to svoje doživljavanje zapisali u svete knjige. Riječ je dakle o spoznavanju stvarnosti Boga, istine o njemu kao Duhu, kako je možemo razotkriti kroz pismeno svjedočanstvo biblijskih pisaca. Riječ je zatim o stvarnosti koju su Bogom nadahnuti ljudi ne samo "vidjeli" nego i "iskusili", doživjeli, s njome se suočili, od nje bili pogođeni, izazvani, potaknuti na djelo... Iskustvo je to kod kojeg je riječ o doticaju subjekta i objekta, o prilaženju subjekta objektu, o uranjanju subjekta u objekt i obrnuto. Iskustvo je to stvarnosti koja je jamačna, sigurna, uvjerljiva do te mjere da se podudara s istinom: stvarnost = istina. Nije dakle posrijedi nikakva prividnost, nikakva laž, nikakva iluzija. Riječ je o stvarnosti koja ostavlja iza sebe životvorne učinke, dalekosežne posljedice; o stvarnosti koja privlači, koja opaja, koja obuzima čovjeka kao cjelovito biće, tijelo-duh, izaziva ga na pokret, na čin, u djelo. Riječ je o stvarnosti koja se očituje kao "osoba", "osobnost". Iskustvo je to po kojem "spoznajemo stvarnost" i s njome se kao objekt sa subjektom, do te mjere poistovjećujemo, da je ne samo promatramo nego odmah pod njezinim utjecajem djelujemo, da je ne samo spoznajemo nego je spoznavši ljubimo, da je ne samo poslušno prihvaćamo nego joj poslušni u duhu postajemo. Riječ je dakle o religioznom iskustvu, o iskustvu čovjeka vjernika, čovjeka kao ograničenog objekta pred neizmjernim Subjektom, čovjeka koji vjeruje, koji se predaje, koji prihvaća bez ograničavanja stvarnost Apsolutnog bića, Boga.¹

¹ Yves CONGAR, *Je crois en l'Esprit Saint*. I. L'Experience de l'Esprit, Paris, Cerf, 1979, str. 15-16.

I. DUH U STAROM ZAVJETU

Riječ "duh" (hebr. *ruah*, grč. *pneuma*, lat. *spiritus*) nalazi se u Starom zavjetu 378 puta i 11 puta na aramejskom jeziku u knjizi proroka Daniela.² Izvorno je značenje još uvijek neodgonetnuto, odnosno vrlo mnogostruko. Glede samog značenja mogli bismo navesti tri razine značenja:

- vjetar, oluja;
- živa sila nazočna u ljudima, počelo života, dah, dašak, sjedište spoznavanja, znanja i osjećanja;
- živa i životvorna sila Božja kojom Bog djeluje i čini da drugi djeluju i na fizičkom i na "duhovnom" planu.

Riječ "ruah" doživjela je u Bibliji važan razvoj, poprimajući s vremenom sve bogatije sadržaje. Mogli bismo reći da je živeći zajedno s religioznim iskustvima Božjega naroda postala i sama bremenita svim religioznim izraelskim iskustvima. Svakako, već će neuk ali pozoran čitatelj Biblije opaziti silnu razliku između "duha" s njezinih prvih i "duha" s njezinih posljednjih stranica.³

1. RUAH shvaćen kao vjetar, kao kozmička sila

U ovom smislu "ruah", shvaćen kao vjetar, pripada još prvom Božjem zahvatu u naš svijet, u našu stvarnost: stvaranju svijeta.⁴ Prirodni, kozmički fenomen *vjetra*, sa svojim tajanstvenim podrijetlom i sa svojim nepredvidivim učincima, odvijeka je ljude opčinjavao tako te su mu oni pridavali božanska značenja i svojstva. S još nekim drugim tajanstvenim prirodnim silama ljudi su vjetar-oluju ukrašavali u svojim pripovijedanjima mitskim crtama božanstva. Starozavjetna je religija i u tom pogledu demitizirala jednu mitom obavijenu stvarnost: vjetar je kao i sve druge stvarnosti stvorenoga svijeta podredila i potčinila apsolutnom gospodstvu jednog jedinog Boga: Jahve je stvoritelj vjetra i njegov apsolutni gospodar (Am 4, 13; Br 11, 31; Ps 78, 23-29).⁵ Te tajne sile,

² D. LYS, "Ruach". Le souffle dans l'Ancien Testament, Paris, 1962, str. 15-18; W. BIEDER, *Geist im Alten Testament*, u: YITTL, *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament* (ThWAT), sv. VI, str. 357-358; Y. CONGAR, *Je crois*, vol. I, str. 19.

³ Alessio MARTINELLI, *Lo Spirito di Dio e la gioia nell'Antico Testamento*, Bologna, 1976, str. 27.

⁴ Peter van IMSCHOOT, *L'action de l'esprit de Jahve dans l'Ancien Testament*, u: *Revue des sciences philosophiques et theologiques* 23 (1934) 553-587.

⁵ P. van IMSCHOOT, *L'Esprit de Jahve, source de vie dans l'Ancien Testament*, u: *Revue biblique* 44 (1935) 481-501; A. MARINELLI, *nav. dj.*, 28; A. M. HENRY, *L'Esprit Saint*, Paris, Fayard, 1959, str. 5; Th. MAERTENS, *Le souffle de L'Esprit de Dieu*, Paris, 1959, 5; G. A. MALONEY, *Dieu est le souffle de l'homme*, Paris, Cerf, 1976; Henry CAZELLES, *L'apport de l'Ancien Testament à la connaissance du Saint-Esprit*, u: M. J. Saraiva, *Credo in Spiritum Sanctum. Atti del Congresso Teologico Internazionale di Pneumatologi in occasione del 1600 anniversario del I Concilio di Costantinopoli e del 1550 anniversario del Concilio di Efeso*, Roma, 22-26 Marzo 1982, 1983, str. 719-727; Leonardo CARNEVALE, *Lo Spirito Santo nella rivelazione vetero-testamentaria*, isto, str. 709-717; Ysabel de ANDIA, "Saint, Seigneur et Donateur de vie", u: *Communio. Revue catholique internationale* XI (1986), broj 1, str. 40-56.

sastavni dio stvorene prirode, u službi su čovjekovoj: čovjek kao stvoritelj Božji njihov je gospodar, a ne njihov potčinjenik, njima se treba pametno i mudro znati služiti, a ne njima robovati.

Ruah, vjetar, potpuno je Bogu na raspolaganju: njime Bog dijeli vode Tršćanog mora, gura egipatsku vojsku pod valovlje i oslobađa sinove Izraelove od egipatskog sužanjstva (Izl 10, 13. 19; 14, 21–22; 15, 8; usp. još i Br 11, 31; Ps 78, 23–29; Izl 19, 16). Silan je vjetar na Sinaju bio znak Božjeg silaska među izabrani narod (Izl 19, 16), da bi s njime sklopio savez (slično će biti i prilikom sklapanja Novoga saveza na dan Duhova: Dj 2, 2). Međutim vjetar je i znak odnosno sredstvo kazne Božje, suda i osvete (usp. Jr 4, 11–12; Hoš 4, 19; 13, 15; Jr 22, 22; Iz 51, 1; 57, 13). U svakom slučaju vjetar je stvorena sila, bezlična sila, potčinjena potpuno Bogu.

2. *RUAH shvaćen kao dah, životni odnosno životvorni duh, počelo života*

Dah-dašak koji ulazi i izlazi iz čovjekova nosa i usta uvjet je ljudskog i životinjskog života: znak je života (usp. Post 2, 7; 6, 17; 7, 15. 22).

Poput vjetra i dah *proizlazi iz, dolazi od* Boga: "Bog udahnu dah svoj u nosnice čovjeku i on postane živa duša" (Post 2, 7). Taj dah je Božji dar: od Boga dolazi, k Bogu se vraća. Dah Božji konstituira čovjekov (i životinjski, dakako) život: sva živa bića ovise o Bogu, životvorcu, dahodavcu. "Ako dah im oduzmeš, uginu, i opet se u prah vraćaju. Pošalješ li dah svoj, opet nastaju, i tako obnavljaš lice zemlje!" (Ps 104, 29–30; usp. još i Job 34, 14–15; Mudr 15, 8. 16). Na taj je način istaknuta apsolutna ovisnost stvorenja o svom stvoritelju.

Ruah ima izvanredno veliko značenje za starozavjetni mentalitet glede shvaćanja čovjeka (biblijska antropologija).⁶ Iz ritma disanja mogu se razaznati različita čovjekova stanja: radosna mu vijest širi srce i disanje (Post 24, 27), nešto zastrašujuće zaustavlja mu dah (1 Kr 10, 5), strastvene napasti utječu na disanje (sporije ili brže, jače ili slabije). Stoga se na temelju promatranja čovjekova disanja mogu zaključiti različita stanja njegova duha: srdžba, nemir, strah, poraženost, hrabrost, smirenost, blagost, mir, nestrpljivost, ljubomora, nesklad i pobuna (Suci 8, 3; Job 4, 9; Post 41, 8; 2 Kr 19, 7; Post 26, 35; 1 Sam 1, 15; Ps 34, 19; Iz 54, 6; 66, 2; Ps 77, 4; Iz 61, 3; Ez 3, 14 i drugdje).

Cjelokupni čovjekov život opisan je pomoću riječi "duh": upravo u "čovjekovu duhu" nalazi se čovjekova sličnost s Bogom, kao što ćemo vidjeti kasnije u izlaganju pojma "ruah". Zapravo, cjelokupni je čovjek obuzet duhom: on je oduhovljeno, produhovljeno biće. Duh u njemu potiče mišljenje, osjeća je, odluke, stavove, djela... I kad duh Božji obuzme čovjeka, ne uništava i ne potiskuje čovjekov duh, nego ga, naprotiv, čisti, promiče prema uzvišenu, božansku djelovanju.

3. *Ruah Jahve – Životvorac*

RUAH JAHVE živa je i životvorna sila Božja koji proizvodi različite učinke u svijetu, u ljudima, posebice u onima koji od Boga primaju posebnu

⁶ Adalbert REBIĆ, *Čovjek prema Bibliji Staroga zavjeta*, u: *Bogoslovska smotra* 50 (1980) 168ss.

zadaću glede drugih ljudi (vladari, proroci, svećenici).⁷ U tom slučaju RUAH JAHVE dolazi "s visina" iznenada, često puta sa silom: obuzima čovjeka (1 Sam 16, 13), silazi na čovjeka (Ef 11, 5), uzima ga (1 Kr 18, 12), zahvaća ga (Suci 14, 6; 15, 14), uhvati i zgrabi ga (Ez 8, 3), s čovjekom ostaje i slično. U čovjeku izaziva psiho-fizičke pojave koje nadilaze normalno stanje čovjekovo.

Često puta u Bibliji RUAH JAHVE znači jednostavno Jahvu, naprimjer: "Tko je to pokrenuo duh Jahvin, koji ga je uputio savjetnik?" (Iz 40, 13) ili "Ali oni se odmetnuše, ožalostiše sveti Duh njegov!" (Iz 63, 10).

Biblija Staroga zavjeta često govori o "duhu svetomu" i time želi istaknuti da je to duh koji dolazi od Boga, duh čija stvarnost pripada sferi Božjeg svijeta. Duh je sveti jer je Božji duh, a Bog je svet jer je Bog. U tom je smislu duh prisutan u čovjeku kao počelo duhovnog, svetog života: života koji je življen u skladu s Božjim zakonom (torat Jahve), duh kao stvarnost koja čovjeka potiče na dobro, na opsluživanje Božjeg zakona, na ostvarivanje Božjeg plana u povijesti spasenja.⁸

RUAH JAHVE stvara učinke u čovjekovu nutarnjem životu, osobito glede shvaćanja i spoznavanja. U tom smislu govori se o duhu mudrosti i umnosti. Kad Duh Božji zahvaća čovjeka, on vidi stvari koje normalan čovjek ne vidi (npr. prorok Bileam u Br 24, ili prorok Samuel, u 1 Sam 10, 5-6; 19, 20-24; ili Josip u Egiptu, Post 41, 38; ili starci oko Mojsija, u Br 11, 6. 25). Ovo ćemo u narednim odsjecima potanko izložiti.

3. 1. *Duh Jahvin silazi na izraelske junake*

Duh Jahvin smatraju u Starome zavjetu izvorom izvanredne fizičke snage kojom su oboružani izraelski junaci, prije svega suci Otniel, Gideon, Jiftah, Samson (Suci 3, 10; 6, 34; 11, 29; 13, 25; 14, 6, 19; 15, 14). Oni vode svete ratove protiv izraelskih neprijatelja u ime Boga, Gospodina nad vojskama. Duh koji u njih provaljuje daje im izvanrednu snagu da mogu biti hrabri i da mogu izvojevati pobjedu. U takvu kontekstu "ruah" (duh) ima nešto od svojega prvotnog značenja "vjetar". On predstavlja nadnaravnu i nepredvidivu silu koja zahvaća čovjeka i nagoni ga da poduzima nadljudska djela. Kao što vjetar diže prašinu sa zemlje i kovitla je po zraku kako hoće, tako i duh Gospodnji obuzima ljudsku osobu i njome radi što hoće. Katkad duh, shvaćen u ovom smislu kao neka fizička sila, postavlja čovjeka na noge (Ez 2, 2; 3, 12. 24) i prenosi ga s jednog mjesta na drugo (Ez 11, 24). Posve ga uzima u svoje vlasništvo kao da se čovjekom "zaodijeva", tako te duh postaje posve njegova nutarnja dinamička sila.

3. 2. *Duh Gospodnji nadahnjuje vladare*

Na nešto manje nasilan način duh obuzima i one koji trebaju voditi narod odrješito, pošteno i mudro. U tom se smislu govori o kraljevskom duhu, o

⁷ Robert KOCH, *La theologie de l'Esprit dans le livre, d'Isaie*, u: *Sacra Pagina* 1959, vol I, str. 419-433.

⁸ Y. CONGAR, *Je crois*, I, 21.

duhu dobrog i uspješnog upravljanja. Duh je Gospodnji izvor umnog i duhovnog shvaćanja i razumijevanja te kao takav nadahnjuje izabrane ljude i uzdiže ih svojom nadnaravnom silom (= energijom) do stupnja da mogu dostojno ispuniti svoj zadatak. Zahvaljujući posebnu zahvatu Božjem vladari dobivaju posebne darove koji su potrebni za mudro vodstvo i upravljanje. Takav duh "počiva" ponajprije na Mojsiju (Br 11, 17. 25; usp. Iz 63, 11) i na sedamdesetorici staraca, njegovih suradnika (Br 11, 24-30) i na Jošui, koji konačno uvodi narod u obećanu zemlju (Br 27, 18; Pnz 34, 9). Za vrijeme monarhije duh privremeno "silazi" na Šaula (1 Sam 10, 6; 11, 6) da bi trajno "ostao" na kralju Davidu, kojega je Šamuel pomazao za kralja (1 Sam 16, 13).

Odatle su shvatljiva iščekivanja, vezana za Dom Davidov, kojega osobito proroci ističu kao idealnog vladara koji je na najizvršnji način bio ispunjen Duhom Jahvinim. Idealni kralj, kako ga oslikava prorok Izaija (11, 2), posjeduje raspoznajne znakove punine Duha, pod čijim utjecajem može uspješno vladati: uspostavljati pravdu i pravednost, mir i sigurnost. On od Boga dobiva sedmerostruko izobilje darova Duha Svetoga. To podarivanje Duha i s njime potrebnih darova nutarnje je pomazanje Duhom, kojemu je vanjski obred pomazanja uljem samo vidljivi znak (= sakramentalni čin; usp. Ps 89, 20-21).

To povezivanje pomazanja uljem s posjedovanjem Duha i njegovih darova pojavljuje se i kod Sluge Jahvina (Iz 42, 1) i kod karizmatičkog proroka kojega Bog osobno šalje narodu (Iz 61, 1). U tom se pogledu ti likovi podudaraju i povezuju s likovima izraelske monarhije. Prva Crkva duguje glede svojeg razmišljanja o Isusovu mesijanstvu izvanredno mnogo ovim Izaijinim tekstovima. Misao da će Mesija biti posjednik Duha Gospodnjeg u punini ima glede mesijanskih proroštava ne malu ulogu, osobito u ranožidovskoj književnosti (Henoh 62, 2; usp. 49, 3) u kojoj se govori da ga je "Gospodin duhova postavio na prijestolje svoje slave i Duha pravednosti izlio na njega". S time je u vezi i misao da će u vrijeme Mesije Duh Gospodnji biti "izliven" na sve ljude, na mlado i staro, na djevojke i na mladiće. Kad se opisuju buduća vremena, spominje se i "silazak" i "ostanak" Duha Gospodnjeg na Mesiji. Ispunjenje ovih starozavjetnih i židovskih iščekivanja Novi je zavjet vidio u trenutku Isusova krštenja u Jordanu, kad je Duh Sveti sišao na Mesiju Isusa iz Nazareta i ostao na njemu (Mt 3, 16; Mk 1, 10; Lk 3, 21; Iv 1, 33), kada ga je Bog "pomazao Duhom Svetim i snagom... jer Bog bijaše s njime" (Dj 10, 38).

Duh je Gospodnji dar koji Gospodin slobodno daruje komu hoće. Na izvanjski i vidljiv način on se podjeljuje *polaganjem ruku* ili *pomazivanjem uljem*: Mojsije polaže ruke na Jošuu i na izabrane starce (Br 27, 18-23; Pnz 34, 9) i oni bivaju ispunjeni Duhom Božjim. Šamuel podjeljuje Duha Jahvina Davidu obredom pomazivanja uljem (1 Sam 16, 13).

3. 3. Duh Jahvin nadahnjuje proroke

Još više nego suci i vladari Izraela proroci su ljudi Duha Jahvina. Oni su "rasvijetljeni" Duhom Gospodnjim, poslušni su "Duhu", tumači su i glasonoše "Duha".

Josip uspijeva faraonu odgonetnuti njegove sne jer bijaše "obdaren Duhom Božjim" (Post 41, 38). Kad David izgovara svoje posljednje riječi, proro-

štvo, onda "Duh Jahvin govori" po njemu (2 Sam 23, 2). Bileam, poganski prorok, izgovara proročanstvo u prilog Izraelu, jer "na nj side Duh Božji" (Br 24, 2). Starješine Izraela, na koje side "dio Duha s Mojsija" počehše prorokovati (Br 11, 25). Elišej, dobivši u baštinu od Ilije dio proročkog "duha" Ilijina počne prorokovati i činiti čudesna djela, i veća od svog učitelja (2 Kr 4, 1-7. 32-37. 42-44). Uistinu, pravi prorok može izjaviti:

"Ali ja sam pun snage i duha Jahvina,
pun pravde i jakosti
da objavim Jakovu opačinu njegovu,
Izraelu njegov grijeh" (Mih 3, 8).

U ovom se proročkom tekstu *snaga* i *duh* pojavljuju u paralelizmu kao sinonimi.

Predsuzanjski proroci često izjavljuju da su "puni" Duha Gospodnjeg, da su njime "obuzeti". Budući da su i lažni proroci to isto izjavljivali i svoja čudna ponašanja pripisivali djelovanju "Duha Gospodnjeg", pravi su proroci, karizmatici, postali vrlo oprezni. Za vrijeme i poslije sužanjstva, kad je produbljen i razvijen pojam "Duha Božjega", proroci se predstavljaju kao "poslanici Božji", kao "puni Jahvina Duha" (Ruah Jahve). Na poseban se način u tome ističe prorok Ezekiel, kojega mnogi s pravom zovu "prorokom Duha", "vjesnikom Duha": on ne samo da djeluje po poticajima Duha nego i predskazuje njegovo životvorno djelovanje za mesijanska vremena.⁹

Stari su kršćanski pisci (Justin, Ireneje, Ćiril Jeruzalemski) a i naše Vjeronvanje Duha Svetoga označili kao onoga "koji je govorio po prorocima". Time se protiv gnoze i protiv Marciona isticalo da je Duh Sveti koji je posredovao začecje Isusovo isti onaj Duh koji je djelovao i u Starom zavjetu.¹⁰ Prorok Zaharija pri kraju Staroga zavjeta ističe kako je Jahve Sabaoth "preko drevnih proroka, svojim duhom, slao narodu Zakon i riječi" (Zah 7, 12). Duh je Jahvin ovdje u službi Zakona i Riječi: Duh je posrednik Zakona i objave Božje. Svojim je Duhom Jahve opominjao svoj narod preko proroka: "Mnogo si godina bio strpljiv s njima (Izraelcima) i svojim si ih Duhom opominjao po službi svojih proroka, no nisu slušali!" (Neh 9, 30). Na temelju iskustva proživljenog u babilonskom izgnanstvu pobožni su Izraelci počeli poimati Duha Svetoga kao onoga koji čisti ljudska srca, ulazi u samu nutrinu čovjekovu, čovjeka posvećuje i usmjeruje ga prema Bogu. Na taj način Duh poprima odgojiteljsku ulogu (o tome posebno kasnije). Duh Sveti bit će začetnik novoga Izlaska, novoga Saveza (usp. Jr 31, 31-34; Iz 44, 3-5; 63, 11-14), počelo novoga vjerničkog života. Prorok Joel (oko 350. godina prije naše kršćanske ere) predskazuje kako će taj Duh biti svima darovan: "Poslije ovoga izlit će Duha svoga na svako tijelo, i prorocat će vaši sinovi i kćeri, vaši će starci sanjati sne, a vaši

⁹ R. SPITZ, *Et l'Esprit vint en eux...* La revelation progressive de l'Esprit-Saint, Paris, 1968, str. 41-44.

¹⁰ Usp. A. ORBE, *La unción del Verbo*, Roma, 1961, str. 483-499; H.-J. JASCHEKE, *Der heilige Geist im Bekenntnis der Kirche*, Münster, 1976, str. 133; Y. CONGAR, *Je crois*, I, 24.

mladići gledati viđenja!" (3, 1-2). Kršćani će to proročanstvo smatrati ostvarenim na dan Duhova (Dj 2).

Osobito tri proroka ističu djelovanje Duha: *Izaija*, *Ezekiel* i (već spomenuti) *Joel*.

*Izaija*¹¹ zastupa općenito biblijsko poimanje Duha kao onoga koji daje život: sve što je u vezi sa životom dolazi od Duha: "Egipćanin je čovjek, a ne Bog; konji su mu meso, a ne duh; kada Jahve rukom mahne, posrnut će pomagati, i past će onaj komu pomaže" (31, 3). Preko *Izaije* Duh Jahvin zahvaća u najsudbonosnijim trenucima povijesti Staroga zavjeta. Kralja Ahaza nagovara da traži znak odozgo ili odozdo kako bi bio siguran da će Bog spasiti narod. I kad Ahaz odbija tražiti znak, *Izaija* mu proriče: "Evo, začet će Djevica i roditi sina i nadjenut će mu ime Emanuel!" (7, 14). Drugom zgodom, vjerojatno za vrijeme opsjedanja Senaheribova, proriče: "Iskljijat će mladica iz panja Jišajeva, izdanak će izbiti iz njegova korijena. Na njemu će *duh Jahvin počivat, duh* mudrosti i umnosti, *duh* savjeta i jakosti, *duh* znanja i straha Gospodnjeg..." (11, 1sl). Prorok misli na Mesiju: on će biti pomazan Duhom Svetim, ispunjen Duhom Jahvinim. On će od Duha primiti sve što mu je potrebno da bi vladao prema pravедnosti (usp. još i 32, 15-18).

U prvoj pjesmi o *Sluzi Jahvinu*¹² *Izaija* govori o silasku Duha Svetoga na Mesiju: "Evo Sluge mojega koga podupirem, mog izabranika, mog miljenika duše moje. Na njega sam SVOGA DUHA IZLIO, da donosi pravo narodi-ma... Otoci žude za naukom njegovim!" (Iz 42, 1-4). Bilo je to izgovoreno u kontekstu povijesti perzijskog kralja Kira, ali očigledno u punini ostvareno tek na Isusu. To da je Kir dao Židovima mogućnost da se povrate u svoju staru domovinu, djelo je Duha Božjega kao što je prema proroku i sam povratak (poput novog Izlaska) u domovinu djelo Duha Božjega i, davno u prošlosti, onaj izlazak iz Egipta i prijelaz preko Crvenog mora: "Spomenuše se tad davnih dana i sluge njegova Mojsija: 'Gdje li je onaj koji izvuče iz vode pastira stada svojega? Gdje je onaj koji udahnu u njega Duh svoj sveti?... Poput stoke što silazi u dolinu, DUH JAHVIN VODIO ih počivalištu!" (63, 11-14). Postoji veza između duha-daška Jahvina kojim Jahve pokreće sve stvari u svemiru i duha-daška koj djeluje u čovjeku da u njemu ostvari osobni odnos prema Bogu.

Trito-*Izaija* u 60 i 61 naviješta izgnanicima u Babiloniji radosne učinke djelovanja Duha Jahvina na njemu: "DUH JAHVE GOSPODA na meni je, jer me Jahve pomaza, posla me da radosnu vijest donesem ubogima, da iscijelim srca slomljena; da zarobljenicima navijestim slobodu i oslobođenje sužnjevima; da navijestim godinu milosti Jahvine i dan odmazde Boga našega!..." (61, 1-3). Lik Mesije koji je prisutan u ovom proroštvu ocrtan je crtama jednog proroka: on više nije kralj, pa ni Sluga Jahvin, nego prorok koji na sebi nosi

¹¹ *Izaija* spominje Duha pedesetak puta a *Ezekiel* 46 puta. Vidi: R:KOCH, *L'Esprit de Yahve dans le livre d'Isaïe*, u: *Coppens i drugi, Sacra Pagina*, Paris-Gembloux, 1959, sv. I, str. 419-433.

¹² P. GRELOT, *Les Poemes du Serviteur*, Paris, Cerf, 1981, str. 31-39.

elemente istaknute u Iz 42, 49 i 50. Za ta će proroštva Isus u nazaretskoj sinagogi reći: "Ovo se Pismo što još odzvanja u vašim ušima danas ispunilo..." (Lk 4, 21).

I u proroka Ezekielu Duh ima vrlo važnu ulogu: on oživljuje mrtve i suhe kosti (Ez 37) te tako predskazuje uskrsnuće i obnovu naroda. Kao što je u stvaranju Duh bio na djelu (Post 1, 2), tako će on opet biti na djelu i u obnovi naroda i zemlje u eshatološko doba. Duh često zahvaća u život proroka Ezekielu (prenosi ga s jednog mjesta na drugo: 8, 3; 11, 24; 43, 5 i drugdje), prožima sve njegovo biće, i intelektualnu i voljnu stranu njegova života, preobražava ga i vodi s pomoću svoje sile i snage.

2. 4. Duh Božji nadahnjuje mudrace

Izraelski mudraci koji djeluju osobito za vrijeme četiri vijeka prije dolaska Mesije ističu se puninom Duha Božjega: oni su Duhom Božjim nadahnuti i stoga je njihova mudrost mudrost Božja (Sir 39, 6). Mudroslovna književnost heleniziranog židovstva mnogo razmišlja o Mudrosti koju gotovo izjednačuje s Duhom do te mjere da su Mudrost (*hokhma*) i Duh (*ruah*) sinonimi.¹³ Duh, kao i mudrost, ima neku nutarnju silu da preoblikuje čovjeka. A mudrost ima, odnosno posjeduje, *duha* (Mudr 7, 22), zapravo ona i jest duh (Mudr 1, 6), djeluje u obliku duha (7, 7). Ona ima u SZ razne funkcije koje inače ima i Duh: ona ima sveopću kozmičku ulogu, podiže proroke, vodi čovječanstvo, posebno izabrani narod i iznutra oblikuje čovjeka. Tako je u SZ mudrost zapravo sublimacija one uloge koju inače ima Duh. Upravo su zato neki oci smatrali *mudrost* pralikom Duha Svetoga, a ne utjelovljene Riječi.¹⁴

U Knjizi Mudrosti mudrost već poprima određene filozofske predznake: ona je prijatelj ljudi (1, 6):

"Jer mudrost je duh čovjekoljubiv,
ali hulniku neće oprostiti njegovih riječi,
jer Bog proniče bubrege njegove,
istinski mu srce nadzire i sluša njegove riječi.
Doista, Duh Gospodnji ispunja svemir,
i on, koji drži sve, zna i sve što se govori."

Sličnu ulogu ima duh u stoičkoj filozofiji, gdje je on koheziorna sila koja drži svemir na okupu.

Duh Božji ima prema mudroslovnoj književnosti (kao i prema proročkoj) iznad svega zadaću da pomaže čovjeku uskladiti svoj život s Božjom voljom. Čovjek je naime od svog rođenja sklon k zlu (Post 8, 21; Job 4, 17; 14, 4; 25, 4; Ps 143, 2; Prop 7, 20), nesposoban da se zastalno stavi na Božju stranu,

¹³ Usp. P. van IMSCHOOT, *L'Esprit de Yahve et l'alliance nouvelle dans l'Ancien Testament*, u: *Revue Biblique* 47 (1938) 23-49; D. COLOMBO, *Pneuma Sophias ejusque actio in mundo in Libro Sapientiae*, u: *Studi Biblici Franciscani, Liber Annuus I* (1950-1951), str. 107-160; G. LARCHER, *Etudes sur le livre de la Sagesse*, Paris, 1969, str. 329-414; Y. CONGAR, *Je crois*, I, 29-31.

¹⁴ Usp. G. LARCHER, *nav. dj.*, 411.

ponovno i ponovno upada u svoje pogreške i slabosti te tako krši odredbe Saveza. Po svojoj Mudrosti i po svome Duhu Jahve pridolazi čovjeku u pomoć: on mu mijenja srce, dapače, stvara mu novo srce (Jr 31, 31–34; Ez 36, 26; Ps 51, 12. 19). O tome više na drugom mjestu.

4. Duh Sveti odgojitelj

4. 1. Duh Sveti odgaja

Počeli smo temu koju obrađuju i drugi starozavjetni pisci a ne samo starozavjetna mudroslovna književnost. Po svome Duhu Bog čovjeka ne samo da stvara, daju mu život i vodi ga nego ga unutarnje oblikuje i obnavlja. Bog udahnjuje u čovjekovu nutrinu svoj Duh, koji iznutra djeluje u čovjeku i usklađuje njegov život s Božjim zapovijedima i s njegovom otkupiteljskom voljom i nacrtom.

Ps 51 posebno spominje tu preobrazbenu silu Duha u čovjeku. Ono što su proroci obećavali kao dar budućnosti, psalmista moli da mu Bog odmah udijeli. On je svjestan da je grešnik, da je uvrijedio Gospodina, zato mu i ispovijeda svoj grijeh (51, 5–6) i moli ga da mu oprostí (51, 3–4. 9. 11). Samo će onda kad ponovno dobije oprostjenje svojih grijeha, osjetiti ponovno radost i veselje svojega djetinjstva (51, 10. 14). A da bi sada ustrajao u dobru, moli u Gospoda milost da mu stvori "srce novo" i da u njem "obnovi duh postojan". Psalmista smatra Duha Svetoga najvećim darom koji može dobiti od Boga.

Zanimljivo: i ovdje u Ps 51 kao i u proroka Ezekielu dar Duha Svetoga čovjek dobiva tek onda kad je očišćen od grijeha. U Novome zavjetu sam će Duh proizvesti to "očišćenje" od grijeha i čovjeka preporoditi. Uloga je Duha grešnika pretvoriti u pravednika, omogućiti mu da postane sinom Božjim i da može sprovesti život u skladu s Kristovim životom.

Ovakva pedagoška i obnoviteljska uloga pripisana je Duhu Svetom i na drugim mjestima SZ (Iz 63, 10–14; Neh 9, 20. 29–30; Zah 7, 12).

4. 2. Duh Božji = nazočnost Božja u Izraelu

S odgojiteljskom ulogom Duha povezana je i sudačka uloga: Bog sudi narodu po svome Duhu i snagom svoga Duha čisti svoj narod: "Kad Gospod spere ljagu kćeri sionskih i obriše s Jeruzalema krv prolivenu dahom suda i dahom što spaljuje, sazdat će Jahve nad svom Gorom sionskom i nad svima što ondje budu zborovali, oblak s dimom, danju, a noću sjaj ognja žarkoga" (Iz 4, 4–5). Ovo je proroštvo silno utjecalo na novozavjetni izvještaj o Ivanu Krstitelju: on iščekuje buduće krštenje koje će "Jači od njega" izvršiti: "Ali dolazi jači od mene, komu ja nisam dostojan odriješiti sveze na obući; on će vas krstiti Duhom Svetim i ognjem" (Mt 3, 11; Lk 3, 16).

Djelovanju Duha Božjega proroci pripisuju uspostavu pravde i pravednosti (Iz 32, 25–17), uspostavu novoga Saveza i s ostvarenjem svega onoga što je predoznačavao Izlazak. Bog stavlja u sredinu svoga naroda "Duha Svetoga" da po njemu, kao i po Mudrosti, stanuje u narodu (hebr. *šekinah Jahve*). Kao što je nekad Duh vodio svoj narod k počivalištu (Iz 63, 14), tako ih i sada, i uvijek, vodi k vječnom počivalištu. Po Duhu Bog je na učinkovit način nazočan među svojim spasavajući ih izvana od neprijatelja a iznutra od grijeha.

Duh Sveti je na neki način aktivno djelovanje transcendentnog Boga na zemlji, među svojim. On je virtualno gotovo poistovjećen s Bogom. On je shvaćen kao osoba koja ima osobni odnos s čovjekom. Izraelova je neposlušnost pobuna protiv Božjega Duha: "Ali se oni odmetnuše, ožalostiše sveti Duh njegov!" (Iz 63, 10).

4. 3. *Duh očekivan za eshatološka vremena*

Kao što smo već vidjeli, proroci očekuju dolazak Duha Božjega da on obnovi narod, da preobrazi iznutra svakog čovjeka, da uspostavi novi Savez i da ostvari sva obećanja Božja. Obećavaju da će u buduća vremena sav narod posjedovati Duha (Joel 3, 1-3), da će doći idealan vladar koji će posjedovati puninu Duha (Iz 11, 2), vladati i uspostaviti pravdu i pravednost. On će ispunjen Duhom omogućiti Duhu da ostvari sva obećanja glede njegovog djelovanja u budućnosti. Deutero-Izaija povezuje ovu obnovu po Duhu s ulogom Izraela koju on ima kao Sluga Jahvin. Ova su proročanstva silno utjecala na razvoj prvokršćanske slike Duha.

4. 4. *Duh Sveti u odnosu na Božje biće*

Već smo spomenuli da se u SZ Duh Sveti poistovječuje s Bogom. Međutim treba naglasiti da se Stari zavjet više zanima za djelovanje Božje nego za pitanje njegove biti, za metafizičko pitanje. Stoga su biblijski pisci zapravo malo rekli o unutarnjem odnosu Duha prema Bogu. Božji Duh možemo dokučiti jedino u njegovu djelovanju, a to djelovanje biblijski pisci pripisuju Bogu. Tako je ipak natuknuta misao da je Duh Božji identičan s Božjim bitkom, tako da ono što je Bog, to je i Duh, odnosno ono što je Duh, to je i Bog.

Deutero-Izaija poistovječuje Duh Božji s osobnošću ili s umom Jahvinim (Iz 40, 13). Trito-Izaija prepoznaje Duha Svetoga kao osobnu nazočnost Jahvinu (usp. Iz 63, 10-14): Duh Božji poistovječuje s "anđelom" Božjim (63, 9), koji je zapravo sam Jahve kao nazočan među svojim savezničkim narodom.

5. *Međuzavjetni razvoj*

U vrijeme između dva zavjeta (2-1. st. pr. Kr.) pojam se Duha dalje razvija. Vrlo se često, u rabinskoj književnosti, govori o Duhu kao o osobi: on govori, hoda, nagovara, plače, raduje se, tješi i tako dalje. Vrlo se često tu Duh pojavljuje sličan nekom anđelu. Zamišlja ga se hipostatski. Čovjek se nalazi suočen sa stvarnošću koja dolazi od Boga i predstavlja na neki način nazočnost Božju a da nije s njime potpuno istovjetna. Duh je božanska stvarnost koju šalje Bog, ali koja je autonomna.¹⁵

II. ISKUSTVO DUHA U NOVOME ZAVJETU

Mnogo prije negoli je Duh postao predmetom nauke, on bijaše za kršćansku zajednicu iskustvena činjenica. To je i razlog zašto glede Duha u novozačetnim spisima ima toliko sličnosti ali i razlika.

Izlaganjem religioznog iskustva Duha Svetoga u Novome zavjetu započet ćemo s evanđeljima, budući da nam ona naviještaju Isusa Krista, pomazanika

¹⁵ F. BÜCHSEL, *Der Geist Gottes im NT*, Gütersloh, 1926.

Duhom Svetim, i bez kojega ne možemo shvatiti ulogu i mjesto Duha Svetoga u Novome zavjetu. Dakako, ovdje nećemo moći iscrpiti sve podatke koji se nalaze u Novome zavjetu o Duhu Svetome, nego ćemo se ograničiti samo na one najvažnije podatke o objavi Duha Svetoga i o iskustvu s njime u krštenju, začecu i Isusovu uskrsnuću (sinoptička evanđelja), u životu mlade Crkve (Djela apostolska), u životu kršćanina (Pavlovi spisi) i u svjedočanstvu Ivana evanđelista (Ivanovski spisi).¹⁶

1. SINOPTIČKA EVANĐELJA: Marko, Matej i Luka

Dugo iščekivano ispunjenje nade u opću obnovu po Duhu Božjem evanđelista najprije vide u osobi i djelovanju Ivana Krstitelja. Prema Luki već su roditelji Ivanovi Zaharija i Elizabeta "ispunjeni Duhom Svetim" (Lk 1, 41); Ivan je već "od majčine utrobe pun Duha Svetoga" (Lk 1, 15); na starcu Šimunu bijaše "Duh Sveti" i "Duh Sveti mu je objavio da neće vidjeti smrti dok ne vidi Pomazanika Gospodnjega" (Lk 2, 25–26). Ovo Lukino isticanje Duha Svetoga u opisu djetinjstva Ivanova i Isusova predstavlja svečani uvod u evanđelje Isusa Krista. I prema Marku i prema Mateju (Mk 11, 32 i Mt 11, 9) Ivan Krstitelj bio je ispunjen Duhom Svetim. Njegova je zadaća bila da pripremi ostatak Izraela za dolazak Gospodnji krštenjem vodom u rijeci Jordanu, što bijaše predznak Isusova krštenja "vatrom i Duhom Svetim" (Mk 1, 8; Mt 3, 11 i Lk 3, 16).

Međutim Ivanovo krštenje još ne bijaše ispunjenje starozavjetnog proroštva o izlivanju Duha Božjega na vjernike. To će se dogoditi tek u budućnosti, u vrijeme Isusovo. Djelovanje Krstiteljevo samo je priprava na djelovanje Isusovo.

S Isusovim dolaskom na Jordan, k Ivanu Krstitelju, počinje se ostvariti krštenje Duhom Svetim, o kojemu je sam Ivan govorio.

1. 1. Krštenje Isusovo

Krštenje Isusovo velika je prekretnica u biblijskoj povijesti: u tom je događaju Duh Sveti sišao na Isusa i pomazao ga za Mesiju, Krista, Pomazanika (Dj 10, 38). Isus je primio Duha Svetoga da bi mogao izvršiti spasenjsko djelo ljudi

¹⁶ F. BÜCHSEL, *nav. dj.*; I. de la POTTERIE, *L'onction du Christ*, u: *Nouvelle Revue Theologique* 80 (1958) 225–252; Haya-Prats, *L'Esprit force de l'Eglise, Lectio divina* 81. Paris, 1975 (s bogatom bibliografijom); Y. CONGAR, *Je crois*, vol. I, str. 3–91; G. W. H. LAMPE, *The Holy Spirit*, u: *International Dictionary of the Bible*, vol. II, Nashville, 1984, str. 630–639; M. A. CHEVALIER, *L'Esprit et le Messie dans le bas-judaisme et le Nouveau Testament*, Paris, 1958; ISTI, *Esprit et Dieu, paroles d'hommes*, Neuchatel, 1975; E. SCHWEITZER, *PNEUMA, Der Heilige Geist. Das Neue Testament*, u: *Kittel, Theologisches Wörterbuch zum NT*, vol. VI, str. 394–453; J.-M. ASSUMENDI, i dr., *L'Esprit Saint dans la Bible, Cahiers Evangile*, NS 52. Paris, 1985; Michel QUESNEL, *Baptises dans Esprit, Lectio Divina* 120. Paris, Cerf, 1985; F. X. DURWELL, *L'Esprit Saint de Dieu*, Paris, Cerf, 1983; M. A. CHEVALIER, *Souffle de Dieu, le Saint Esprit dans le NT. Le point Theologique* 26. Beauchesne Paris 1978.

u svojoj smrti, uskrснуću i uzašašću k Ocu. Poslije svojeg uzašašća k Ocu on će svojeg Duha podijeliti, na Duhove, svojim učenicima (Dj 2, 1–12). Krštenje ima za Isusa središnju važnost. Prema sinopticima Isus se prije krštenja nije pojavljivao kao onaj koji bi djelovao u Duhu Svetome, pa ga stoga njegovi zemljaci u Nazaretu nisu kao Mesiju mogli prepoznati. Zato su mu se čudili kad je u njihovoj sredini nastupio kao Mesija (Lk 4, 22; Mk 6, 1s; Mt 13, 54–56).¹⁷ Krštenje Isusovo otvara novo poglavlje u životu Isusovu; ono predstavlja prelomnu crtu u njegovu životu. U svom krštenju Isus je pomazan, označen i posvećen za Mesiju, za onoga po kojemu je sam Duh Božji kao "arrhes" (eshatološki dar) ušao u našu povijest.

U opisu krštenja Isusova evanđelisti naglašavaju kako je Duh Sveti "sišao" na Isusa i "na njemu ostao". S time je povezano proglašenje Isusa za "Sina Božjega": Isus je Sin Božji, miljenik i ljubljenik Božji, njega stoga treba slušati (Mt 1, 11; Mt 13, 17 i Lk 3, 22). Bogosinovstvo i posjedovanje Duha Svetoga idu zajedno. Isus nije samo "obuzet", "pun" Duha Svetoga kao neke neosobne sile; on nije objekt Duha Svetoga, nego subjekt Duha Svetoga: on je gospodar Duha Svetoga, jer je Očev Sin i suzajedničar s Duhom Svetim. To će osobito snažno istaknuti Luka u svome evanđelju (usp. Lk 4, 1 s Mk 1, 12 pa ćeš vidjeti razliku). Duh u Isusu nije neka izvanjska sila koja bi Isusa gurala, poticala, nego nutarnji element po kojem i s kojim Isus trajno sjedinjen živi i djeluje.¹⁸ Božji glas prilikom krštenja Isusova: "Ovo je Sin moj ljubljeni!" (Mt 3, 17) ne predstavlja poziv u proroke, nego svečanu izjavu, potvrdu koju Otac daje u prilog svome Sinu. Ovaj glas Božji možemo spojiti s Ps 2, 7: "Ti si sin moj, danas te rodih!" Krštenje je dakle inauguralni trenutak Isusova pozvanja i poslanja kao Mesije. Isus je tu naznačen kao Mesija u kontekstu starozavjetnog obećanja izrečenog u 1 Sam 7, 14 ("On će mi biti sin, a ja ću mu biti otac!"), Iz 42, 1 ("Evo Sluge mojega kojega podupirem, izabranika mojega kojega sam izabrao, na nj sam izlio Duh svojega!) i Iz 61, 1–2 ("Duh Gospodnji je na meni jer me pomaza..."), tekst koji Isus javno čita u svojem prvom nastupu u Nazaretu, poslije čega izjavljuje: "Danas se ispunilo ovo Pismo što vam još odzvanja u ušima!"¹⁹

Isus je stoga od trenutka krštenja posve svjestan da je on "onaj kojega je Otac posvetio i poslao u ovaj svijet" (usp. Iv 10, 36). Događaj krštenja, susret s Ivanom Krstiteljem, silazak Duha Svetoga na nj, Očeva riječ koja se pritom čula i taj događaj protumačila predstavljaju sigurno odlučni trenutak u rastu Isusove svijesti koju je on imao o svome poslanju.²⁰ Isus je rastao u dobi, mudrosti i znanju, svjedoči Pismo (Lk 2, 39).

Isus je svoje poslanje shvatio otkrivajući najprije smisao Mojsijeva zakona, proroka i psalama,²¹ a zatim primajući od Oca objavu, moć činiti čudesna djela

¹⁷ F. BÜCHSEL, *nav. dj.* 149.

¹⁸ G. W. H. LAMPE, *nav. dj.* 630; E. SCHWEITZER, *nav. dj.*, 402.

¹⁹ Y. CONGAR, *Je crois*, I, 26.

²⁰ Y. CONGAR, *nav. dj.*, 38.

²¹ Usp. Lk 24, 27. 44; Mt 11, 5; Lk 5, 17; Mk 12, 10; Lk 4, 12; 9, 22 i drugdje.

i podvrgavajući se posve Očevoj volji: "Slavim te, Oče, Gospodaru neba i zemlje, što si ovo sakrio od mudrih i umnih, a objavio malenima. Da, Oče! Tako se tebi svidjelo. Sve mi preda Otac moj, i nitko ne zna tko je Sin – doli Otac; ni tko je Otac, doli Sin, i onaj kome Sin hoće da objavi!" (Lk 10, 21–22).

Odmah po krštenju "Duh odvodi" Isusa u pustinju (Mk 1, 12; Mt 4, 1; Lk 4, 1), gdje ga davao kuša. Kušnja u pustinji dokaz je njegove poslušnosti i odanosti volji Božjoj: Isus je pobijedio napasnika i to "prstom" odnosno "Duhom" Božjim (usp. Lk 11, 20: prst Mt 12, 28: duh i prst Božji; usp. još i Izl 8, 19; 31, 18; Pnz 9, 10; Ps 8, 3). Poslije te pobjede Isus iskustveno osjeća nazočnost Duha Svetoga u sebi, čijom Silom i moći može činiti čudesa, izgoniti zloduhe, liječiti bolesne... Ne priznavati Isusovo djelo kao djelo Duha Svetoga i ne prepoznati njegovu riječ kao Riječ Očevu znači grijeh protiv Duha Svetoga.²²

U Isusovu krštenju na neki je način, prema sinoptičkim evanđeljima, već prisutna i tajna njegove zamjeničke smrti: Isus se došao krstiti da ispuni Zakon/Pravednost, da ostvari nacrt Božji prema kojemu Sluga Božji Patnik treba dati život kao otkupninu za grijehе mnogih (usp. Mt 315; Heb 10, 5–10; Mk 10, 38; Lk 12, 50). On se darova Bogu kao čista i neokaljana žrtva "po Duhu vječnom" (usp. Heb 9, 14). U svojem odgovoru sinovima Zebedejevima Isus je krštenje spojio s mukom i slavom (Mk 10, 35s).

1. 2. Začeće po Duhu

Onu ulogu koju krštenje općenito, prema sinopticima, ima s obzirom na opisivanje Isusova mesijanstva i bogosinovstva, ima prema Lukinu evanđelju (i prema Matejevu, donekle) izvještaj o silasku Duha Svetoga na Blaženu Djevicu Mariju, Isusovu majku. Luka snažno naglašava da je Isus bio ispunjen Duhom već u času svojega začeća. Već u času začeća u krilu Marijinu Isus je postavljen za Mesiju, Sina Božjega (usp. Lk 1, 35).

Kao u krštenju i u navještenju Duh i Riječ idu zajedno. Kao što je Duh Božji bio nazočan u stvaranju svijeta (Post 1, 2), tako je on nazočan i u začeću Isusa, Sina Božjega: on kao stvaralačka sila Božja na čudesan način proizvodi te dijete začeto u krilu Blažene Djevice Marije postaje Sin Božji, Pomazanik Duha, Mesija. I Matej je naglasio u svojem evanđelju "da se Marija nađe trudna po Duhu Svetomu" (Mt 1, 18) i opisuje kako je to Josipu u snu anđeo protumačio: "Josipe, sine Davidov, ne boj se uzeti k sebi Mariju, ženu tvoju. Što je u njoj začeto, doista je od Duha Svetoga". Prema Mateju Isusovo je začeće ispunjenje Izaijina proroštva o Emanuelu (Iz 7, 14 prema LXX). Isusovo je začeće čudesno djelo Duha Božjeg Stvoritelja. Način na koji je to proizvedeno Matej ne opisuje. Luka, naprotiv, pokušava protumačiti i način začeća, dakako riječima Staroga zavjeta: Duh je "Sila Svevišnjega", koji silazi na Mariju i "zasjenjuje" je kao što u SZ Bog zasjenjuje hram ili šator, svoje

²² Y. CONGAR, *Le blasphème contre le Saint-Esprit*, u zborniku: *L'Expérience de l'Esprit, Melanges Schillebeeckx. Le Point théologique* 18, Paris, 1976, str. 17–29; G. FITZER, *Die Sünde wider den Hl. Geist*, u: *Theologische Zeitschrift* 13 (1957) 161–182.

obitavalište. "Zasjeniti" podsjeća nas i na oblak kao simbol Božje nazočnosti u Isusovu preobraženju na Gori (Lk 9, 35).

Luka uopće jače negoli Marko i Matej²³ ističe ulogu Duha Svetoga. Sve tamo od Isusova začeca pa do Pavlova odlaska u Rim (Djela apostolska) Duh Božji sve vodi k svome cilju.

Opisujući početak Isusova djelovanja, Luka ima glede Duha Svetoga vlastito shvaćanje: Markovu izvještaju o odlasku Isusovu u pustinju, poslije krštenja, dodaje da se "Isus, pun Duha Svetoga, vratio s Jordana, i Duh ga četrdeset dana vodio pustinjom" (Lk 4, 1–2) navodeći tu riječi proroka Miheja (usp. Mih 3, 8). Isus ovdje nije objekt Duha, nego subjekt: ne vodi Isusa u pustinju Duh, nego Isus sam, pun Duha Svetoga, ide u pustinju.²⁴

Jedan od vrlo važnih Lukinih tekstova o Duhu jest Isusova izjava u Nazaretu (Lk 4, 16–30). Taj je tekst primarno bio Markov, ali ga je Luka redakcijski preradio i stavio u novi kontekst, da bi ga zatim iskoristio kao uvod u središnju temu svojeg evanđelja i Djela apostolskih. U ovom tekstu Isus izjavljuje da je obećani prorok u Iz 61, 1–2. Isus se predstavlja kao idealni Prorok, ispunjen Duhom Svetim, kojega Otac šalje na svijet da svijetu navijesti Radosnu vijest. Ovo je Lukin ključni tekst za razumijevanje Isusa i Crkve, koja mora izvršiti isto poslanje kao i sam Isus, pošto joj poslije smrti i uskrsnuća Isus podari Duha kojega je posjedovao u punini.

I na drugim mjestima u svojem evanđelju Luka ističe da je Isus nastupao kao velik prorok iz Iz 61, 1–2 ili da je bio prorok "poput Mojsija" (Pnz 18, 18; Dj 3, 22; 7, 37). Luka, nadalje, ističe također potpuno osobno zajedništvo između Isusa i njegovca Oca. Kad su mu učenici pričali što su sve doživjeli na svojem misijskom putovanju, Isus usklikne "u Duhu Svetomu" (Lk 10, 21). Nadahnuće Duha omogućuje Isusu najintimniju vezu s Ocem. I kad govori o kršćanskoj molitvi, veli: "Ako, dakle, vi, iako zli, znate dobrim darima darivati djecu svoju, koliko li će više Otac s neba obdariti Duhom Svetim one koji ga zaištu!" (Lk 11, 13). U paralelnom tekstu u Matejevju evanđelju ne spominje se Duh Sveti. I to je Lukin redakcijski umefak.

²³ Marko upotrebljava riječ "pneuma" u svom evanđelju 23 puta. Od toga 14 puta izraz "pneuma akatharton" (nečisti duh) ili slično. Ovakva je predodžba tipično starozavjetna. Posebno značenje "pneuma" ima kod Mt 5, 3: "hoi ptohoi to pneumatii". Ovaj izraz ne znači kod Mateja siromašne Duhom Svetim, nego u smislu odnosnog dativa: pneuma znači ljudski duh. Blago onima koji nisu to na račun ljudske kreposti, nego posebnog dara Božjega. Već je u židovstvu izraz "ruah" značio religioznu sastavnicu: tako Mt 5, 3 proglašava blaženima siromašne, am ha arec, kojima je Bog jedino utočište. Nisu oni blaženi prvotno zato jer su materijalno siromašni, nego jer su usmjereni prema Bogu, jer su po-božni, pravedni. Vidi: E. SCHWEITZER, *nav. čl.*, str. 394. 398–399; Adalbert REBIĆ, *Blaženstva, Riječ* 14. Zagreb, KS, 1986, str. 35–39.

Posebno značenje ima "pneuma" i u Mt 28, 19: iznenađuje nas spajanje izraza "onoma tou pneumatosa" zajedno s onim o Ocu i Sinu. Matej je morao već znati za krsni obrazac koji se upotrebljavao u ranoj Crkvi.

²⁴ F. BÜCHSEL, *nav. dj.*, 167; Y. CONGAR, *nav. dj.* 35.

Uopće, u usporedbi s Lukom, Marko i Matej donose začuđujuće malo o djelovanju Duha Svetoga u Isusovu životu. To je plod njihove izvanredno velike vjernosti tradiciji. Iskustvo Duha kakvo je imala mlada kršćanska zajednica nije bilo primjenjivano na Isusa. A to je ujedno i plod Markova i Matejeva shvaćanja Duha Božjega u okvirima starozavjetnog shvaćanja: Marko i Matej operiraju zapravo starozavjetnom pneumatologijom. Što se prvog tiče, sasvim je vjerojatno da je Isus jedva govorio o Duhu, a da je mnogo više prva kršćanska zajednica u poslijeuskršnim događajima osjetila i iskusila djelovanje Duha Svetoga i u okvirima toga svojeg iskustva govorila o Isusu, zahvaljujući kojemu je posjedovala Duha Svetoga. Što se tiče drugog, koje je s prvim tijesno povezano, Marko i Matej još uvijek shvaćaju djelovanje Duha Božjega onako kako ga je shvatio Stari zavjet. Duh Božji jest Božja sila koja osposobljuje Mesiju za božansko djelo i za božanski navještaj spasenja. Luka je u tom pogledu ipak ivanovski i pavlovski pokročio naprijed.²⁵

2. ISKUSTVO DUHA SVETOGA U ŽIVOTU MLADE CRKVE (DJELA APOSTOLSKA)

Djela apostolska pokazuju kako se to ostvarilo u životu prvih kršćana: prikazuju službu Crkve u sili Duha odozgo. Svi se evanđelisti slažu u tome da između Krista i Crkve postoji dinamički kontinuitet. Luka taj kontinuitet ističe u znaku Duha Svetoga. Duh koji je "podigao" Isusa Krista u krilu Djevice podiže i Crkvu i daruje ju svijetu. I kao što je taj isti Duh tjerao Isusa u pustinju, tako i sada tjera apostole i ostale učenike na djelo "od Jeruzalema do na kraj svijeta". Isus je sada proslavljen i nalazi se na nebu, s desne strane Očeve, sve do svršetka svijeta (Dj 3, 21). On više nije sa svojim učenicima, i stoga je važan Duh Sveti: on je spona između uskršloga Gospodina i njegovih učenika kojima šalje Duha. Duh zamjenjuje osobno prisustvo proslavljenog Isusa.

Silazak Duha Svetoga – kao plod Isusova izvršenja njegova poslanja – ispunjenje je Krstiteljeva proroštva o krštenju "vatrom" (Dj 1, 5). Nadalje to je ispunjenje starozavjetnog obećanja o općem izlivanju Duha na sve vjernike.

Za *Dj* je Duh Sveti bitno dinamički princip misijskog djelovanja, koje je uvjet za širenje Crkve. Zato se u njima rađanje Crkve na Duhove povezuje s dolaskom Duha Svetoga. Silazak Duha Svetoga na apostole, žene i ostale u dvorani Posljednje večere opisuje se kao silan prodor Božje sile i moći, prodor poput silna vjetrova ili oluje (hebr. *rûah*), odnosno nekih ognjenih razdijeljenih jezika koji silaze na svakog apostola. Cilj ovog silaska Duha na apostole jest podariti im darove koji su im potrebni za ostvarenje njihova misijskog zadatka u cijelom svijetu. Silazak Duha Svetoga mogao se ostvariti – u skladu sa staro-

²⁵ E. SCHWEITZER, *nav. čl.* 401.

zavjetnim proroštvom Joel 3, 1 – zahvaljujući uskrснуću i uzašašću Isusovu s desne Očeve (Dj 2, 33): "Desnicom, dakle, Božjom uzvišen, primio je od Oca obećanje, Duha Svetoga, i izlio ga, kako i sami gledate i slušate!"

Luka je dakle opisao događaj Duhova snažno se oslanjajući na Stari zavjet. Imao je u vidu teološki sadržaj židovskog blagdana *Šebuoth* (grč. *pentekostes*, hrv. *Pedasetnica*, *Duhovi*). U starini su – još u vremena starog Kanaan – na taj blagdan prinostili Bogu darove prvijence žetve, slično kao i za Pashu, a kasnije su se, obogaćujući taj blagdan novim sadržajima, sjećali događaja na Sinaju: darivanja Zakona i sklapanja Saveza. Za vrlo bogat sadržaj blagdana *Šebuoth* saznajemo iz kumranskih i rabinskih spisa te iz knjiga Jubileja i Filona Aleksandrijskog.²⁶ U Starom savezu Zakon je Božji ispisan "prstom" Božjim (Izl 31, 18), a na Duhove upisan je u ljudska srca "darom Duha Svetoga" (Lk 11, 20). Novo svetište u kojem novi narod Božji može vršiti savršeno bogoštovlje jest sam Isus Krist, a novi Zakon po kojem se ravna novi narod Božji jest Duh Sveti, koji svjedoči za Isusa. Čudesan znak *jezika* kojima su apostoli razglašavali veličanstvena djela Božja predskazuje sveopćenitost (*catholicitas*) naroda kojima se Crkva obraća i od kojih se sastoji. U tom čudesnom znaku Luka vidi obnovu onoga što je bilo pokvareno u gradnji kule babilonske (Post 11, 1–9). A može biti riječ i o aluziji na rabinsku teologiju prema kojoj svi narodi razumiju Zakon Božji (hebr. *Thora*).²⁷

Silazak Duha Svetoga na blagdan Duhova je poput "vatrena krštenja" koje je prorokovao Ivan Krstitelj (Mt 3, 11 i par). Tim su krštenjem na dan Duhova kršteni apostoli i od tada je ono išlo zajedno s krštenjem vodom, za oproštenje grijeha: "Obratite se i svatko od vas neka se krsti u ime Isusa Krista da vam se oprostite grijesi i primit ćete dar, Duha Svetoga" (Dj 2, 38). Oni koji se obrate, primaju oproštenje grijeha i dar Duha Svetoga koji je obećao Krstitelj. Oni – kršćani – onda žive novim životom: "Bijahu postojani u nauku apostolskom, u zajedništvu, u lomljenju kruha i molitvama..." (Dj 2, 42–47). Duh je Sveti, darovan apostolima i svoj kršćanskoj zajednici, glavni susvjedok istine apostolskog propovijedanja: "I mi smo svjedoci tih događaja, i Duh Sveti kojega daje Bog onima što mu se pokoravaju" (Dj 5, 32).

Uloga Duha prema *Dj* nadalje je ostvariti, posadašnjiti, ponazočiti i proširiti spasenje koje je nama u prilog stekao Isus Krist. Spasenje se u *Dj* uvijek pripisuje Isusu Kristu. Apostoli naviještaju spasenje u "ime Krista" (Dj 2, 21s; 4, 12. 29–31; 16, 18). Duh Sveti pak animira učenike da naviještaju spasenje. On vodi

²⁶ Usp. vrlo dobru monografiju R. DÉAUT, *La nuit pascale*. *Analecta biblica* 22, Roma 1963; R. Le DÉAUT, *Pentecote et tradition juive*, u: *Spiritus* 7 (1961) 127–144, ili *Asembles du Seigneur* 51 (1963) 22–38; R. CABIE, *La Pentecote*. L'Evolution de la Cinquantaine pascale au cours des cinq premiers siecles, Tournai–Paris, 1965; J. POTIN, *La fete juive de la Pentecote*, 2 sv, *Lectio divina* 65, Paris, 1971; K. HRUBY, *La fete de la Pentecote dans la tradition juive*, u: *Bible et vie chretienne* 63 (1965) 46–64.

²⁷ Usp. L. CERFAUX, *Le symbolisme attache au miracle des langues*, u: *Ephemerides theologicae Louvanienses* 13 (1936) 256–259.

i upravlja njihovim svjedočenjem: raspoređuje njihove putove i čine svakodnevnog života (Dj 16, 6. 7; 19, 1; 20, 3). Dj promatraju Kristovo spasenjsko djelovanje u zajednici kao kontinuirani nastavak onoga što je Isus Krist činio ovdje na zemlji. Duh Sveti je stoga znak, posadašnjenje i jamstvo Kristove proročke službe: preko Duha Svetoga Isus Krist je i dalje glasnogovornik Božji. Isus je na Duhove dao svojim učenicima Duha kojeg je primio u trenutku krštenja u rijeci Jordanu.²⁸

Duh Sveti posreduje i zahvaća u svakom odlučnom trenutku povijesti crkvene zajednice da ostvari spasenjski nacrt Božji. Da bi apostoli naviještali spasenje i posredovali ga svim narodima, potreban im je bio uvijek iznova nov silazak Duha Svetoga. Postoji povijest silazaka Duha Svetoga na pojedinog apostola ili više njih: u Jeruzalemu (2; 4, 22–31); u Samariji (8, 14–17), u Jafi i Cezareji (10, 44–48; 11, 15–17) pa čak i u Efezu (19, 1–6). Svaki je put, kad god je to bilo potrebno, ponovno dan znak posredovanja Duha Svetoga.

Isus je navijestio dolazak Duha Svetoga kao dar sile odozgo koja će učenicima dati sigurnost (grč. *parresia*: Dj 2, 29; 4, 13. 29. 31; 14, 3).²⁹ Dvanaestorica i 120 učenika nisu nikad bili kršteni vodom (osim Ivanovim krštenjem, ako uopće i to!), ali su bili uronjeni u Duha koji je sišao na njih. Od tada su oni dijelili krštenje vodom u ime Isusa, tj. u odnosu na njegovu spasenjsku pashu³⁰ i u ime Oca i Duha Svetoga. U slučaju Kornelijeva krštenja Duh Sveti ima apsolutnu inicijativu: dar Duha Svetoga slijedi odmah po krštenju vodom.

Osim po obredu krštenja apostoli dijele Duha Svetoga i polaganjem ruku (dj 18, 16; 19, 5–7).

Duh Sveti je u Dj prikazan prije svega kao dinamički princip svjedočenja za Krista, a ne toliko kao počelo osobnoga nutarnjeg posvećenja. Ovaj drugi element razvit će Pavao u svojim poslanicama (vidi u nastavku). U Dj Luka opisuje zahvate Duha Svetoga više *ad extra*, a Pavao ih pak prikazuje više *ad intra*: pokazuje kako Duh djeluje u pojedinom kršćaninu. Zato je kod Pavla djelovanje Duha predmet vjere. U Dj Duh Sveti nastoji prije svega potaknuti i pomoći učenicima da ostvare spasenjski nacrt Božji, u Pavlovim pak poslanicama Duh ostvaruje taj spasenjski nacrt u svakom pojedincu. Luka pokazuje u Dj dinamizam vjere, rast Crkve.

Prema Luki u Dj nije posve jasno da li je Duh Sveti osoba. Svakako, ne možemo mu pripisati eksplicitnu dogmu II. ekumenskog sabora u Carigradu (381. godine), ali on ipak nadilazi starozavjetno poimanje Duha gdje "Bog" daje svojega Duha i udahnuje svoj "duh" čovjeku.³¹

²⁸ Usp. HAYA-PRATS, *L'Esprit force de l'Eglise, Lectio divina* 81, Paris, 1975 (s bogatom bibliografijom).

²⁹ HAYA-PRATS, *nav. dj.*, 102ss.

³⁰ Y. CONGAR, *Je crois*, I, 72.

³¹ G. W. H. LAMPE, *The Holy Spirit*. U: *International Dictionary of the Bible*, vol. 2, str. 634–636.

3. DUH SVETI U ŽIVOTU KRŠĆANINA (PAVLOVI SPISI)

Dok *Dj* izvješćuju više o samom iskustvu Duha Svetoga, Sveti Pavao razvija u svojim spisima nauku o Duhu Svetom.

Dakako, ovdje nećemo ispitati sva mjesta na kojima Pavao spominje Duha (Pavao spominje *pneuma* 146 puta, i to 117 puta samo u velikim poslanicama!). Morat ćemo se i ovdje ograničiti samo na najznačajnije i najvažnije Pavlove izjave.

3. 1. *Isus Krist sin Božji "postavljen po Duhu posvetitelju"*

Luka u svojem evanđelju ističe kao je Duh Sveti pomazao Isusa i ustoličio ga za Mesiju u Nazaretu, odnosno već prije toga u događaju krštenja u rijeci Jordanu. U *Dj* je prikazao kako je Otac zajedno sa Sinom poslao apostolima i zajednici dar Duha Svetoga da je oživljuje, da je pokreće naprijed, da je hrabri u naviještanju evanđelja, da učini djelotvornim njezino svjedočenje i misijsko djelovanje. Pavao naviješta evanđelje Božje "koje Bog unaprijed obećavaše po svojim prorocima u Pismima svetim o Sinu svome, potomku Davidovu po tijelu, postavljenom Sinom Božjim, u snazi, po Duhu posvetitelju uskrsnućem od mrtvih" (Rim 1, 1–4). Pavao nije poznao Krista po tijelu, te je stoga malo znao o odnosu Duha prema Isusu za vrijeme njegova zemaljskoga života. Međutim nesumnjivo je znao za najvažnije trenutke Isusova života: za *utjelovljenje* (usp. Fil 2, 6s) i za *smrt-uskrsnuće*, što je temelj i uvjet spasenja. Njegovo iskustvo Duha Svetoga snažno je vezano uz otajstvo uskrsnuća i proslave Isusa kao *Krista i Gospodina*.

Poslije uzašašća Krist stanuje u srcima svojih vjernika: vjernik je "u Kristu", a zajednica u kojoj se vjernik nalazi jest "tijelo Kristovo". Način na koji Krist prebiva u srcima svojih vjernika i na koji u njima djeluje jest upravo *Duh* koji je u konačnici Duh samog Isusa Krista.

3. 2. *Dar Duha Svetoga – ispunjenje obećanja datog Abrahamu*

Ovaj dar Duha Svetoga koji dobiva svaki vjernik i zajednica kao cjelina jest – u ovisnosti o Isusovoj smrti i uskrsnuću – ispunjenje onog obećanja Božjeg koje je Bog dao Abrahamu, zahvaljujući njegovoj neuzdrmanoj vjeri, a ne Zakonu: "da u Kristu Isusu na pogane dođe blagoslov Abrahamov: da obećanje, Duha, primimo po vjeri!" (Gal 3, 14).

3. 3. *Duh dolazi od Boga ali po propovijedanju*

Ovaj blagoslov dat Abrahamu, zapravo dar Duha Svetoga, predmet tog blagoslova, dolazi *od Boga*, ali ljudima dospijeva jedino *po propovijedanju* koje probuđuje i hrani *vjeru*. U naviještanju evanđelja djeluje kao djelotvorno počelo najprije i iznad svega Duh Sveti. Pavao svjedoči u prilog tomu na temelju svojega vlastitog iskustva:

"da budem bogoslužnik Krista Isusa među poganima, svećenik evanđelja

Božjega te prinos poganâ postane ugodan, *posvećen Duhom Svetim*" (Rim 15, 16);

"jer evanđelje naše nije k vama došlo samo u riječi nego i u snazi, u *Duhu Svetome* i mnogostrukoj punini... I vi postadoste nasljedovatelji naši i Gospodinovi: sve u nevolji mnogoj prigrliste Riječ s radošću *Duha Svetoga* tako te postadoste uzorom svim vjernicima..." (1 Sol 1, 5-7).

"I besjeda moja i propovijedanje moje ne bijaše u uvjerljivim riječima mudrosti, nego u *pokazivanju Duha i snage* da se vjera vaša ne temelji na mudrosti ljudskoj nego na snazi Božjoj" (1 Kor 2, 4-5).

"Ovo bih samo htio doznati od vas: jeste li primili *Duha* po djelima Zakona ili po vjeri u Poruku?... Započeli ste u *Duhu*, pa da sada u tijelu dovršite?" (Gal 3, 2-3).

Kao motiv i počelo novoga života "u Kristu" stoji "*Duh Sveti*" u oštroj protivbi Zakonu, koji je bio princip čovjekova odnosa prema Bogu u Starome zavjetu. Vratiti se natrag obvezi Zakona znači odijeliti se od Krista, napustiti kršćansku nadu, za koju jamči Duh što prebiva u nama (Gal 5, 5). Novi savez koji je Krist uspostavio znači odnos prema Bogu koji se temelji na *Duhu Svetome* i ovisi o prebivanju *Duha Svetoga* u nama, a ne o pisanu Zakonu: "jer slovo ubija, a *Duh* oživljava" (2 Kor 3, 6).

Duh preobražava čovjeka po slici Kristovoj, "iz slave u slavu" (2 Kor 3, 18).

Napustiti Zakon znači osloboditi se ropstva i započeti novi život kojemu je *Duh Sveti* i motiv i počelo i sfera u kojoj možemo živjeti život Krista: "Sada pak umrijevši onomu što nas je sputavalo, riješeni smo Zakona te služimo u novosti *Duha*, a ne u stareži slova" (Rim 7, 6). I ovo novo počelo života – *Duh Sveti* – može završiti u zakonu, ali u zakonu *Duha* života u Kristu Isusu (Rim 8, 2), koji je sasvim drukčiji nego to bijaše stari Zakon, koji je bio "zakon grijeha i smrti" (Rim 8, 2). To počelo novoga života u Kristu – *Duha Svetoga* – ne možemo postići na silu, svojim djelima ili djelima Zakona, nego nam je dan po slušanju Riječi, evanđelja i po "vjeri" (Gal 3, 2).

Od samog početka Bog je apsolutno počelo kršćanskog bitka: Bog mu je jedina norma, izvor. Čovjek se sa svoje strane samo treba otvoriti Bogu i njegovu djelovanju, omogućiti izvoru i normi da izvrše svoje djelo. A sve se to ostvaruje po vjeri.

3. 4. Život u *Duhu* i po *Duhu*

Vjernik započinje po vjeri i po krštenju živjeti život u *Duhu* i po *Duhu* (Rim 7, 6; 8, 2). To je ulazak u posvećeni, sveti život: "Mi pak moramo uvijek zahvaljivati Bogu – piše Pavao – za vas, braćo od Gospodina ljubljena, što vas je od početka odabrao za spasenje, posvećenjem u *Duhu* i vjerom u istinu" (2 Sol 2, 13; usp. još 1 Sol 4, 7-8; 5, 23). Taj život u *Duhu* i po *Duhu* opisuje Pavao u Rim 8: "Svi koje vodi Duh Božji sinovi su Božji. Ta ne primiste duha robovanja da se opet bojite, nego primiste *Duha* posinstva u kojemu kličemo:

'Abba! Oče!' Sam *Duh* susvjedok je s našim duhom da smo djeca Božja; ako pak djeca, onda i baštinici, baštinici Božji, subaštinici Kristovi" (Rim 8, 14–17).

Očigledno je naša baština eshatološke naravi. Duh Sveti dan nam je za sada samo kao "arrhes" (zalog): "U njemu ste i vi... opečaćeni *Duhom obećanim, Svetim*, koji je zalog naše baštine" (Ef 1, 13–14; usp. 4, 30). "Zato nas je sazdao Bog – on koji nam dade zalog Duha" (2 Kor 5, 5, usp. 2, 21).

Zalog koji nam je Bog dao postaje plodan, ako ga mi učinimo plodonosnim: "Ako živimo po Duhu, po Duhu se i ravnajmo!" (Gal 5, 25). "Inače bismo mogli, premda smo započeli po Duhu živjeti, završiti u tijelu" (Gal 3, 3). U poslanicama u kojima Pavao najviše govori o opravičenju po vjeri, razvija temu borbe između Duha i tijela kao između dviju opcija i dvaju načina života. "Po Duhu živite pa nećete ugađati požudi tijela! Jer *tijelo žudi protiv Duha*, a Duh protiv *tijela*. Doista, to se jedno drugomu protivi..." (Gal 5, 16–17; usp. 5, 23–25; Rim 7, 5–6; 8, 1. 17).

Sveti Pavao nabraja pojedine plodove tijela i Duha (Gal 5, 19–23; 2 Kor 6, 6; Rim 6, 19–28; 8, 6; i drugdje). Najveći plod, kruna svih plodova *Duha*, jest *ljubav*: ona je pokretač svega, ona je sve: "Jer tko drugoga ljubi, ispunio je Zakon" (Rim 13, 8). I više od toga: ljubav o kojoj je ovdje riječ jest *ljubav Božja* koja je razlivena "u našim srcima *po Duhu Svetome* koji nam je dan" (Rim 5, 5). Taj *Duh Sveti* čini nas sinovima Božjim .

Nadalje, Duh koji je Isusa čovjeka (po tijelu iz Davida: Rim 1, 3) konstituirao Sinom Božjim (u krilu Marijinu, prema Mateju i Luki, po uskrsnuću od mrtvih po Pavlu: Rim 1, 4; Ef 1, 20–22; Hebr 5, 5), na sličan način čini i nas, tjelesne po rođenju (= po volji muževljevoj), sinovima Božjim: "Svi koje vodi *Duh Božji* sinovi su Božji. Ta... primiste *Duha posinstva* u kojemu kličemo: 'Abba! Oče!'" (Rim 8, 14–17). Da! Duh Sveti čini nas sinovima Božjim: "*Sam Duh* susvjedok je s našim duhom da smo djeca Božja; ako pak djeca, onda i baštinici, baštinici Božji, a subaštinici Kristovi, kada doista s njime zajedno trpimo, da se zajedno s njime i proslavimo" (Rim 8, 16–17). "A budući da ste sinovi, odasla Bog u srca vaša *Duha Sina svoga* koji kliče: 'Abba! Oče!' Tako više nisi rob nego sin; ako pak sin, onda i baštinik po Bogu" (Gal 4, 6–7).

Duh je stalno s nama: "Tako i Duh potpomaže našu nemoć... za nas se zauzima" (Rim 8, 26). On s nama moli, u nama se obraća Bogu poklicima.³² On je u nama kao dar Božji, kao neki unutarnji dinamizam, neka darovana sposobnost djelovanja. Međutim kako je god Duh tijesno s nama povezan, u nama prebiva, naša se osobnost i odgovornost nipošto ne umanjuju niti nam se oduzimaju. Duh nipošto ne zamjenjuje našu osobnost i našu odgovornost: našu volju i naše htijenje... Mi smo i nadalje odgovorni i samostalni djelatnici: *mi* molimo, *mi* vršimo dobra djela, *mi* ljubimo: "Svi koje vodi Duh sinovi su Božji!" (Rim 8, 14).

Ovo je sve važno imati na umu. Krist je sve u svemu (Kol 3, 11). On živi u nama (Gal 2, 20; Fil 1, 21). Obukli smo Krista (Gal 3, 26–27). Ali smo i nadalje mi subjekt svojih djela i cjelokupnoga našeg života.

³² Usp. C. M. MARTINI, *Kako moliti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1986.

3. 5. Život u Kristu je eklezijalan–crkven

Duh ima odlučujuću ulogu u izgradnji Crkve. Nažalost, o tome se još uvijek malo vodi računa: malo se govori, malo se piše (nešto o tome ima u enciklici pape Ivana Pavla II. *Duh Sveti Gospodin i Životvorac*, KS, Zagreb, 1987). "Ta u jednom Duhu u jedno tijelo svi smo kršteni, bilo Židovi, bilo Grci... I svi smo jednim Duhom napojeni" (1 Kor 12, 13). Onaj koji se združuje s proslavljenim tijelom Kristovim – riječ je o proslavljenom, a ne više fizičkom tijelu – postaje duhovno ali stvarno Kristov ud: s njime je jedno tijelo, sin u Sinu, baštinik Božji (Rim 1, 4; 1 Kor 15, 45 i drugdje).³³ A to je proslavljeno tijelo Kristovo sasvim prožeto Duhom Svetim. S njime se združujemo po krštenju, po živoj vjeri, po kruhu i blagoslovljenoj čaši. Glava tog tijela – Crkve – jest proslavljeni Krist. To tijelo koje oblikuju vjernici stalno je u izgradnji (1 Kor 3, 9; Ef 2, 20; 4, 12).

Za stvarnost proslavljenog Tijela Kristova – Crkve Pavao upotrebljava i druge slike: ona je kao "građevina povezana i raste u hram sveti u Gospodinu" (Ef 2, 29). U njemu smo i mi "ugrađeni u prebivalište Božje u Duhu" (Ef 2, 22). Tako smo i mi kao "duhovna građevina", kao "hram Božji" gdje stanuje Duh Sveti i gdje se u Duhu svakodnevno prinosi čista žrtva Bogu: duhovno bogoslužje (usp. 1 Pt 2, 5, Fil 3, 3): "Hram ste Božji i Duh Božji prebiva u vama" (1 Kor 3, 16; 6, 19; 2 Kor 6, 16). Duh je Božji izliven u našim srcima i u njima stalno prebiva. Zato i možemo Bogu klicati: "Abba! Oče!" On je počelo saobraćanja i zajedništva (KOINONIA TOU PNEUMATOS HAGIOU) između Boga i nas (vertikalna!) upravo zato jer je on kao Duh suveren, jedan jedini u svima nama povezujući nas i sjedinjujući u jednu zajednicu (horizontalna!); u jedno tijelo, a da nikomu ne opljačka njegovu osobnost, a da nikomu ne oduzme njegovu slobodu (usp. 2 Kor 3, 2–3).

3. 6. Djelovanje Duha u zajednici očituje se prvo preko apostola

Djelovanje Duha Svetoga očituje se prije svega i iznad svega kroz djelovanje *apostola* koji postavlja temelje (1 Kor 3, 10; Rim 15, 20): "Vi ste pismo naše, upisano u srcima vašim; znaju ga i čitaju svi ljudi. Vi ste, očit, pismo Kristovo kojemu mi poslužismo, napisano ne crnilom, nego *Duhom Boga živoga*; ne na pločama kamenim, nego na pločama *od mesa, u srcima*" (2 Kor 3, 2–3). Dakako, Duh se očituje i u djelovanju i kroz djelovanje i drugih službenika u Crkvi, kao što su *proroci, učitelji, diakonoi, prezbiteroi i episkopoi*. Svaki od tih službenika ima "darove" Duha i može djelovati različito od drugog. Međutim Duh koji u svima djeluje uvijek je isti: različiti su darovi, ali je jedan te isti Duh Božji koji ih dijeli (usp. 1 Kor 12, 4). To se na poseban način očituje u korintskoj zajednici. Nažalost, ovdje nemamo vremena o tim karizmama podrobnije raspravljati.³⁴

³³ Usp. P. BENOIT, *Corps, Tete et Plerome dans les epîtres de la captivité*, u: *Revue biblique* 63 (1956) 5–44; Y. CONGAR, *Je crois*, I, 55.

³⁴ Vidi Y. CONGAR, *Je crois*, I, 57; M. A. CHEVALIER, *L'Esprit et le Messie dans le bas-judaïsme et le Nouveau Testament*, Paris, 1958, str. 22 i 171ss. ISTI, *Esprit et Dieu, paroles d'hommes*, Neuchatel, 1966.

3. 7. *Pneuma i Krist*

a) *Pneuma* kakav nam je dan sav je u vezi s Kristom. Pavao je toliko navezan na Krista, toliko je pun njega, da bi mogao, veli Büchsel (nav. dj., str. 303), prikazati ono što sačinjava njegov život a da i ne spomene Duha. Riječ je najprije o *vjerovati*, zatim o *ispovijedati*, ustima i životom, riječima i djelima, da je Isus *KYRIOS-GOSPODIN* (Rim 10, 9). A čovjek to može vjerovati i ispovijedati samo snagom Duha Svetoga: "Nitko tko u Duhu Božjem govori ne kaže: 'Prokletstvo Isusu!' I nitko ne može reći: 'Gospodin Isus', osim u Duhu Svetome" (1 Kor 12, 3). Duh nam daje milost, mogućnost, da spoznamo, da priznamo, da ispovijedamo i da živimo Isusa Krista. Tu nije riječ samo o nekoj Pavlovoj doktrinalnoj izjavi nego o životnom iskustvu. Ne postoji "tijelo Duha Svetoga", nego samo "Tijelo Kristovo". Duh Sveti je Duh Kristov (Rim 8, 9; Fil 1, 19), Duh Gospodina Isusa (2 Kor 3, 17), Duh njegova Sina (Gal 4, 6). Duh Sveti je onaj koji u nama stvara ono intimno jedinstvo s Kristom koje – kao o potrebi – govori Isus na svojoj Posljednjoj večeri.

b) Pavao mnoge učinke jednako pripisuje Kristu i Duhu Svetomu. On obrasce "u Kristu" i "u Duhu" upotrebljava sinonimno. Naprimjer:

"Da mi budemo pravednost
u njemu" (2 Kor 5, 21).

"Ta kraljevstvo Božje nije...
nego pravednost... u Duhu Svetome" (Rim 14, 17).

Takvih primjera ima mnogo u poslanicama: Rim 8, 1. 10 i Rim 8, 9; Fil 3, 1 i Rim 14, 17; Rim 8, 39 i Kol 1, 8; Fil 4, 7 i Rim 14, 17; 1 Kor 1, 2. 30 i Rim 15, 16 (usp. još i 2 Sol 2, 13); 2 Kor 2, 17 i 1 Kor 12, 3; Kol 2, 10 i Ef 5, 18; Rim 12, 5 (s Ef 2, 21) i Ef 2, 22.

Na mnogim mjestima Pavao u jednoj te istoj sintagmi povezuje Krista i Duha Svetoga: vidi osobito 1 Kor 6, 11; 12, 13; Rim 9, 1. A četiri su njegova teksta u tom pogledu od osobite važnosti: Rim 1, 3–4; 1 Kor 15, 45; Rim 8, 11; Dj 2, 32–33.

U redu smo i na razini eshatologije. Pavao ima fantastičnu viziju: "I kad mu bude sve podloženo, tada će se i on sam, Sin, podložiti Onomu koji je njemu sve podložio, da bude Bog sve u svemu" (1 Kor 15, 28). Uvjet za to jest da Isus bude proslavljen u svojoj ljudskosti, kao čovjek, da bude uzet u Božju slavu.³⁵ Isusa Krista – njega kao čovjeka – postavlja Gospodinom (grč. *kyrios*) u punini upravo *Duh Sveti*. Odatle Duh Sveti – a i Isus Krist također – ima moć podariti život: on je *pneuma zōopoion*, duhovno biće koje život daje. Stoga Pavao, bilo Kristu bilo Duhu Svetomu, pripisuje plodove obnove kršćanskog života.

c) Gospodina Isusa Krista doživljavamo iskustveno kao Duha, odnosno: ono što mi iskustveno doživljavamo kao Duha zapravo je proslavljeni Gospo-

³⁵ Usp. E. SCHILLEBEECKX, *Krst, sakrament susreta s Bogom*, Zagreb, KS, Y. CONGAR, *Un peuple messianique*, Paris, 1975, str. 35ss.

din Isus.³⁶ "Gospodin je Duh, a gdje je Duh Gospodnji, ondje je sloboda" (2 Kor 3, 16–17). Tako, barem u funkcionalnom pogledu, Gospodin i njegov Duh čine isto djelo, u dvojnosti svoje uloge. Pavao, unatoč tome što ima četrdesetak trinitarnih, ili barem ternarnih, obrazaca, zapravo ništa ne precizira u dogmatskom pogledu u odnosu na Trojstvo osoba u Jedinstvu bitka!

3. 8. Osobnost Duha

S time je u vezi onda i osobnost Duha. Büchsel (nav. dj.) tom pitanju posvećuje čitavo jedno poglavlje (XVI). Duh kod Pavla nije samo neka sila nego *Bog sam* kao darovan nama, u nama nazočan i djelotvoran. To je Bog kao djelotvorna ljubav u nama (usp. Rim 5, 5). Što dakle reći o osobnosti Duha? Na to pitanje daje najbolji odgovor V. Warnach:

"Mnoga mjesta usmjeruju duh u shvaćanju njegove vlastite osobnosti božanskog Duha (pneuma) koji 'ispituje dubine Božje' (1 Kor 2, 10s) ili je 'poslan' u naša srca (Gal 4, 6). On aktivno ulazi u spasenjsku povijest gdje, ostvarujući je tako što nam daje na znanje Božju spasenjsku volju (1 Kor 2, 10–14), stvara zajedništvo između Boga i ljudi, između ljudi samih (2 Kor 13, 13), svjedoči našem duhu da smo djeca Božja (Rim 8, 16), kliče u nama: 'Abba! Oče!' (Gal 4, 6) i, konačno, zagovara za nas pred Bogom (Rim 8, 26s). Tu ima toliko izraza da ga ne možemo nipošto shvatiti samo u prenesenom smislu: subjekt koji tako radi mora biti slobodna i autonomna osoba. Ovaj osobni značaj osobito je naznačen u 1 Kor 12, 11, gdje Pavao pokazuje kako Duh dijeli darove milosti 'kako hoće'. On i zamišlja božanski *Pneuma* kao osobu kad govori o njegovu prebivanju u srcima vjernika (1 Kor 3, 16; 6, 19). Kao Duh 'koji dolazi od Boga' (1 Kor 2, 12) onaj je za nas 'Dar' (Rim 5, 5), nipošto kao predmet, nego kao osoba koja daje, budući da se u Duhu daruje sam Bog (1 Sol 4, 8). Konačno, trojstveni obrasci u kojima se *Pneuma*–Duh predstavlja jednakim Bogu (ho Theos = Otac) i Kristu (osobito 1 Kor 12, 4–6; 2 Kor 13, 13) ne naznačuju samo puko zajedništvo činova, nego jednakost triju Osoba u biti."³⁷

4. ISKUSTVO DUHA SVETOGA U IVANOVIM SPISIMA

Ivanovi su spisi glede nauke o Duhu Svetom i njegovu iskustvu još bogatiji nego Pavlovi. Isus je jedini na koga je sišao Duh Sveti i cijelom ga svijetu očitovao kao Sina Božjega i Božjeg poslanika (Iv 1, 32–34; 3, 34). Kršćanin iskustveno doživljava novo rođenje po Duhu, to jest rođenje za novi život u Duhu koje se razlikuje od tjelesnog rođenja (3, 5–8; usp. još i 1, 13). To je novo rođenje iz vode i iz Duha (3, 5). Ove riječi "iz vode" Ivanov su redakcij-

³⁶ Usp. Ingo HERMANN, *Kyrios und Pneuma*, Studien zur Christologie der paulinischen Hauptbriefe, München, 1961.

³⁷ F. BÜCHSEL, nav. dj., 445; M.–E. BOISMARD, *Des on ventre couleront des fleuves d'eau vive*, u: *Revue bibl.*, 65 (1958) 523s; A. FEUILLET, *Les fleuves d'eau vive de Jn 7, 38*, u: *Parole de Dieu*, Paris, 1962, str. 107–120; P. GRELOT, *Jean 7, 32; Eau du Rocher...* u: *Revue bibl.* 70 (1963) 43–51.

ski dodatak te su očigledno odjek kršćanskog krštenja. Inače Ivan, uspoređujući djelovanje Duha Svetoga sa životvornom vodom, ima uporište u starozavjetnim prorocima, koji su također upotrebljavali sliku životvorne vode za djelovanje Duha Božjega.

Usporedba Duha Svetoga s vodom dolazi do izraza i u Isusovu razgovoru sa Samarijankom (4, 13–14):

”Tko god pije ove vode, opet će ožednjeti.
A tko bude pio vode koju ću mu ja dati,
ne, neće ožednjeti nikada:
voda koju ću mu ja dati
postat će u njemu izvorom vode
koja struji u život vječni”

Riječ je o Duhu i o njegovu djelovanju u kršćaninu. Isus će sam dati tog Duha koji gura, potiče, animira vjernika do vječnog života. Riječ je o ”živoj vodi”, o vodi koja eče iz izvora – oceana – Boga (Iv 7, 37–39). Isus daje vječni život po vjeri u njega (Iv 3, 36; 5, 21. 40; 6, 34. 35; 10, 10; 20, 31). Slično kao i kod Pavla, Krist i Duh čine isto spasenjsko djelo.

Iz Mesijina krila teku rijeke žive vode; vjernici su pozvani da dođu i da se napoje na tom izvoru žive vode (Iv 7, 37–39). Vremenski okvir i povod za takav slikovit govor očigledno je Blagdan *sjenica*. Tog su blagdana rano ujutro svećenici odlazili na izvor vode Šiloe i donosili vodu u hram usput pjevajući psalme *Hallel* (Ps 113–118) i recitirajući onaj redak iz proroka Izaije: ”Crpsti ćete u radosti na izvorima spasenja!” (Iz 12, 3) polijevali je po žrtveniku. To je bio obred čišćenja a ujedno i molitva za jesenske kiše.

U Bibliji Staroga zavjeta voda ima višestruko simboličko značenje: najprije označuje čišćenje i život, plodnost, a onda i Zakon, Riječ Božju i mudrost (Iz 55, 1s. 10–11) i eshatološki navještaj s vodom odnosno izvanrednu plodnost prema onome što se nekoć dogodilo u pustinji (voda iz pećine!). Ono što je voda značila u Starome zavjetu Isusu sada primjenjuje na sebe: Isus je hram (Iv 2, 21) iz kojeg je Ezekiel vidio kako izlaze žive vode (Ez 47, 1–12; usp. Otk 21, 22; 22, 1). A te žive vode predodražavaju Duha Svetoga kojega Isus daje svojim. Uostalom, u Bibliji je voda druga slika za Duha: Duh nije samo vjetar koji puše nego i voda koja čisti, pročišćuje i daje život (usp. Iz 44, 3s; Ez 47, 1–12; Otk 21, 1. 17). Budući da je simbolika vode Židovima bilo vrlo dobro poznata, odmah im je bilo jasno što Isus podrazumijeva pod tim slikama koje je upotrebljavao. Zato i veli Ivan: ”To reče o Duhu koga su imali primiti oni što vjeruju u njega” (Iv 7, 39). Uspoređujući sebe i svoje djelovanje s vodom, jasno je ukazao na to da je on sam izvor života, Božja riječ i zakon naprosto, istina, put i život!

Ivan na tom mjestu još nadodaje: ”Tada, doista, ne bijaše još došao Duh, jer Isus još ne bi proslavljen” (Iv 7, 39). Te riječi znače ono isto što inače tvrde Luka i Pavao: dar Duha Svetoga koji Isus u svoje mesijansko vrijeme izliva na svoje učenike.³⁷ Uvjet za to ”izlivanje” odnosno darivanje Duha bijaše Isusova Slava–Proslava, koja prema Ivanu uključuje muku i smrt (= križ) i

uskrsnuće i uzašašće k Ocu.³⁸ Proslava koja je uvjet da Isus može svojima poslati Duha Svetoga sastoji se u tome što će on žrtvovati i darovati Ocu i svoj život. U *Otk* Ivan to gleda u slici Janjeta koje je zaklano (*Otk* 5, 6). Žrtvovavši svoj život, on sjede zdesna Bogu kao proslavljeni Sin na prijestolje iz kojega izvire rijeka vode žive (*Otk* 22, 1). I stoga: "Tko je žedan, neka dođe; tko hoće, neka zahvati vode života zabadava!" (*Otk* 22, 17; 21, 6).

Duh Sveti kojega daruje Isus svojim u Ivanovu je evanđelju naznačen na četiri načina.³⁹

a. Pomoću izraza "duh" Ivan naznačuje Isusovu smrt, ali drukčije nego Matej i Marko. Dok Mt 27, 50 veli: Isus "ispusti duh", a Mk 15, 37 (ili Lk 23, 46): Isus "izdahnu", što je sve svakodnevni govor, Ivan se izražava duboko teološki: "I naklonivši glavu, preda duh" (*Iv* 19, 30: *klinas ten kefalēn paredoken to pneuma*).

b. Kopljem probodeno srce: "... nego mu jedan od vojnika kopljem probode rebra, i odmah poteče krv i voda" (19, 34). Mnogi tumači vide u vodi simbol Duha Svetoga.⁴⁰ Congar⁴¹ misli da voda na ovom mjestu u Ivanovu evanđelju ne znači Duha, nego rađanje Crkve iz rebra novoga Adama (kao što je iz rebra staroga Adama bila izvučena Eva: usp. Post 2, 33).⁴² Skolastici pak u vodi i krvi vide naznačene sakramente krštenja i euharistije – temelj Crkve.⁴³

c. Obećanje Parakleta–Branitelja. Duha, kojega Ivan inače naziva i "duhom istine" (14, 17), naziva *Parakletos*, što na hrvatskom znači *branitelj*, *pomoćnik*, *tješitelj*.⁴⁴ Ivan upotrebljava taj izraz čak 5 puta, a od ostalih novozavjetnih pisaca nitko drugi. U oproštajnom govoru Ivan 14–17) donosi pet odlomaka u kojima Isus govori o Duhu–Parakletu:

1) Isus obećaje poslati drugog branitelja koji će biti poslije Isusa s učenicima (14, 16–17); 2) on će učenike poučavati i podsjetiti ih na sve što im je Isus govorio (14, 26); 3) on će svjedočiti za Isusa (15, 26–27); 4) prokazat će grešnost svijeta odnosno ukoriti svijet zbog grijeha (16, 7–11) i 5) uvest će učenike u svu istinu (16, 13–15). Ovi su tekstovi vrlo značajni za Ivanovo shva-

³⁸ Usp. Michel RAMSEY, *The Glory of God and the Transfiguration of Christ*, London, 1949.

³⁹ Y. CONGAR, *Je crois*, I, 79.

⁴⁰ F.-M. BRAUN, *L'eau et l'esprit*, u: *Revue thomiste* 49 (1949) 5–30.

⁴¹ Y. CONGAR, 79–80.

⁴² S. TROMP, *De nativitate Ecclesiae ex corde Jesu in cruce*, u: *Gregorianum* 13 (1932) 489–527; J. DANIELOU, *Sacramentum futuri*, Paris, 1950.

⁴³ Isto što i bilješka 42.

⁴⁴ Grč. riječ "parakletos" ima mnoga značenja: branitelj, tješitelj, hrabritelj, pomoćnik, odvjetnik, tješitelj, posrednik. Vidi J. BEHM, *Parakletos*, u: *Theologisches Wörterbuch zum NT*, Kittel–Friedrich, sv. V, str. 798–812; F. PORSCH, *Pneuma und Wort...* Johannesevangelium, Frankfurt, 1974; H.-M. DION, *L'origine du titre "Paraclet"...*, u: *Sciences eccl.*, 17 (1965) 143–149; F. MUSSNER, *Die johanneischen Parakletsprüche...*, u: *Biblische Zeitschrift* 5 (1961) 56–70; R. E. BROWN, *The Paraclete in the Fourth Gospel*, u: *New Testament Studies* 13 (1967) 113–132.

ćanje dara Duha Svetoga. Međutim mi nemamo ovdje mogućnosti da čitatelju pružimo detaljnije razrađenu egzegezu ovih tekstova, pa čitatelja upućujemo na druga djela.⁴⁵

Duh o kojemu Isus govori ima prema Ivanu osobni značaj, premda mu, dakako, ne možemo pridati one dogmatske trinitarne definicije kakve su mu dali kasniji sabori. Duh će izići *od* (ali ne *iz*, grč. *ek*, nego *para tou patros*, što bismo hrvatski preveli "od-kod Oca" (15, 26). On će "od mojega uzimati (grč. *ek tou emou lepsetai*)", jer "sve što ima Otac, moje je" (16, 15). Otac je očito apsolutni početak, počelo, izvor i Duha i Sina. Učenici moraju životom dokazati da su vjerni Očevoj objavi. U tome će im pomoći Duh Sveti, "duh istine". Poslije Isusova odlaska Duh sabire učenike, pomaže im čuvati Božje zapovijedi te pomaže učenicima uspostaviti nov odnos s Isusom po sakramentu krštenja i euharistije.⁴⁶

d. Pashalni odnosno vazmeni dar Duha Jedanaestorici: "Mir vama! Kao što mene posla Otac i ja šaljem vas.' To rekavši, dahne u njih i kaže im: 'Primitte Duha Svetoga. Kojima otpustite grijeha, otpuštaju im se; kojima zadržite, zadržani su im" (Iv 20, 21–23). Ovaj tekst mnogi tumači smatraju "duhovskim tekstom" u Ivanovu evanđelju.⁴⁷ Isus još nije potpuno proslavljen: još nije "uzašao k Ocu" (20, 17). Međutim svojim učenicima daje Duha Svetoga koji im je nužno potreban za njihovo djelovanje. Isus im daje snagu da mogu u Crkvi izvesti i ostvariti spasenjsku poruku Božju.

Sitz im Leben ovakva Ivanova iskustva s Duhom Svetim vjerojatno je Crkva, kojoj je i sam Ivan pripadao: vjerojatno vrlo aktivna i dinamička crkvena zajednica negdje u Siriji: Duh je u toj zajednici probudio u vjernicima osjećaj snažne povezanosti (usp. 1 Iv 4, 13). U tom kontekstu Duh je posvjedočio istu stvarnost koja se ostvaruje trajno u Crkvi po sakramentu euharistije (usp. 1 Iv 5, 6–8).

Ivan je razvio nauku o djelovanju Duha Svetoga u Crkvi i u svakom pojedinom vjerniku, jer su se u njegovoj sredini pojavila kriva shvaćanja (npr. Kerint koji je dijelio Krista muke od Krista krštenja; slično i doketisti).⁴⁸ Prema Ivanu, ono što je Isus započeo svojim činima, nastavila je Crkva svojim sakramentima.⁴⁹ A u tome ima Duh Sveti neodložnu zadaću.

⁴⁵ Osim već navedenih djela u bilj. 44, još G. JOHNSTON, *The Spirit-Paraclete in the Gospel of John*, Cambridge, 1970.

⁴⁶ Y. CONGAR, *nav. dj.* 85–86; I. de la POTTERIE, "Naitre de l'eau et naitre de l'Esprit", u: *Sciences eccl.* 14 (1962) 417–443; ISTI, *La vie selon l'Esprit, condition du chretien, Unam sanctam* 5, Paris, 1965. F.–M. BRAUN, *Jean le théologien*, III, Sa théologie. 2 vol, Paris, 1966, 1972.

⁴⁷ PORSCH, *nav. dj.*, 341–378; C. BESOBRAOFF, "La Pentecote johannique" (Jean 20, 19–23: Ac 2), Valencia, 1939.

⁴⁸ Y. CONGAR, *nav. dj.* 87.

⁴⁹ O. CULLMANN, *Le milieu johannique. Etude sur l'origine de l'évangile de Jean*, Neuchâtel-Paris, 1976; F.–M. BRAUN; *nav. dj.*, II, str. 148–149. 150–154; A. FEUILLET, *Le temps de l'Eglise d'après le IV évangile et l'Apocalypse*, u: *La Maison-Dieu* 65 (1961) 60–79.

Vrijeme Crkve bitno je vrijeme poslanja, svjedočenja i navješćivanja. Na kraju svih evanđelja Isus šalje svoje učenike u sav svijet, s darom Duha Svetoga.⁵⁰ Duh Sveti uvodi učenike u svu istinu. Duh Sveti uvodi učenike Isusove kroz svu povijest u prisjećanje i dublje shvaćanje Isusove nauke.

ZUSAMMENFASSUNG

Im vorliegenden Artikel stellt der Autor die religiöse Erfahrung des Heiligen Geistes in der Heiligen Schrift des Alten und Neuen Testaments dar. Zuerst legt er den Hauptbegriff des *ruah* und *pneuma* philologisch dar. Er bietet die verschiedenen Bedeutungen des hebr. *ruah* dar. Dann analysiert der Autor die Rolle des Heiligen Geistes im Alten und Neuen Testament. Der Geist Gottes wird im AT in verschieden Menschen tätig: in den Heroen, in den Richtern, in den Königen, in den Propheten und Weisheitslehrern. Der Geist Gottes ist die notwendige Kraft, mit der die begabten Menschen im Namen Gottes das Volk regieren und es zu Gott hin führen können. Besonders in der prophetischen Literatur wird die Tätigkeit des Heiligen Geistes und zwar auf den Messias bezogen unterstrichen. In dieser Hinsicht ist besonders der Prophet Isaias eindeutig (Is 11; 42; 61). Der Messias wird in besonderer Weise mit dem Heiligen Geist ausgestattet werden. Die Propheten Jeremias und Ezechiel betonen die innerliche pädagogische Tätigkeit des Heiligen Geistes, die Gott in den letzten Zeiten den Seinen geben wird.

Im Neuen Testament greift der Autor zuerst nach den Evangelien und zeigt, wie der Heilige Geist im Leben Jesus tätig (bes. bei der Taufe im Jordan und in seiner Menschwerdung im Schoße Marias) ist. Von den Evangelisten unterstreicht die Rolle des Heiligen Geistes im Leben Jesu besonders Lukas. Das kommt besonders zum Ausdruck in der Apostelgeschichte: hier kommt die Tätigkeit des Heiligen Geistes nach draussen zum Ausdruck. In den paulinischen Briefen hingegen wird die innere Tätigkeit des Heiligen Geistes im Leben jeden Christen betont. Von den johanneischen Stellen analysiert der Autor besonders das Gespräch Jesu mit Nikodemus und die Abschiedsrede Jesu, wo die Rolle des *Parakletus* besonders gehoben wird.

⁵⁰ MT 28, 15; Mk 16, 15; Lk 24, 47s; Dj 1, 8; Iv 17, 18; 20, 20. Usp. H. SCHLIER, *Der Hl. Geist als Interpret nach dem Joahannesevangelium*, u: *IKZ Communio* 2 (1973) 97-103.